

SCHAATS MUSEUM KRONIEK

UITGAVE VAN DE
STICHTING VRIENDEN
VAN HET EERSTE FRIESE
SCHAATSMUSEUM TE
HINDELOOPEN

2013

Schaatsmuseum Kroniek

maart 2013

Inhoudsopgave

Nieuwsfeiten 2012	3
De winter van febr. 2012	7
Uit de schatkamer	10
Groninger Schaatsmuseum	12
Ale Dikkerboom	14
'Bij pake en beppe' (1933)	16
Een Belg op de schaats	17
De Elfstedentocht van 1942	18
Bevroren IJsselmeer	20
Aad de Koning	24
Twee sporticonen	26
De Hindelooper prikslee	29
Friese verzamelaars (2)	30
"De Friese doorloper"	32
IJsvereniging 'Knobbe'	34
Colofon	34
Stichting Vrienden	35

Voord

Voor u ligt alweer de derde editie van de *Schaatsmuseum Kroniek*, een uitgave van de **Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum**. Met opnieuw diverse informatieve bijdragen en vanzelfsprekend een terugblik op het jaar 2012.

Zoals jullie weten, is dit niet zomaar een jaar geweest. We hebben als Stichting een drukke tijd achter de rug. Zo langzamerhand komen er steeds meer activiteiten op de agenda te staan, maar dat mag de "schaats- en ijspret" niet drukken. Integendeel!

Bij zo'n jaarlijkse uitgave is het altijd fijn om een beeld te hebben van onze lezers. Waar houden die van? Wat willen ze graag zien en lezen? Uit allerhande gesprekken leiden wij af, dat velen van u zich graag laten inspireren door leuke herinneringen en plaatjes. Weer anderen willen graag geïnformeerd worden over de nieuwe aanwinsten en producten die in het Schaatsmuseum te bewonderen zijn. En een ander deel van onze lezers c.q. donateurs wil graag op de hoogte blijven van de ontwikkelingen rondom het museum.

Met die uitgangspunten voor ogen hebben de eindredacteuren Hedman Bijlsma en Gosse Blom ontzettend goed hun best gedaan om er weer een mooie uitgave van te maken.

Het Schaatsmuseum is en blijft een ontmoetingsplek voor veel schaatsliefhebbers. Minstens zo belangrijk is een andere categorie bezoekers: de vele passanten die een bezoekje brengen aan een van de parels van de voormalige Zuiderzeekust Hindeloopen.

Volgens mij moet het museum behalve correcte zakelijke informatie ook emotionele betrokkenheid uitstralen. Bezoekers voelen zich dan open voor "het verhaal achter de collectie". Elke bezoeker ziet verschillende zaken bij verschillende objecten. De medewerkers van het Schaatsmuseum slagen er – zo merk ik uit de reacties – steeds in een prima link te leggen tussen de collectie en de belevingswereld van de bezoekers. Het allerbelangrijkste blijft echter de persoonlijke betrokkenheid van de Bootsma's en de gezellige sfeer die er altijd heerst.

Ook deze keer zijn de beide redacteuren er m.i. in geslaagd ons in deze *Kroniek* een interessante diversiteit aan bijdragen voor te schotelen. Centraal daarin staan de nieuwsfeiten uit 2012, artikelen over nieuwe aanwinsten én andere voorwerpen en thema's uit het museum. Maar de heren schromen ook niet een kijkje buiten het gebouw te nemen. Zo ging Hedman Bijlsma weer op bezoek bij een Friese verzamelaar en ook bij een schaatsmuseum buiten onze provincie.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier. Graag tot ziens bij de jaarlijkse Donateursdag en aarzel natuurlijk niet om familie, vrienden en bekenden te attenderen op én eens mee te nemen naar 'ons' prachtige Schaatsmuseum.

Pieter Bult, voorzitter Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum.

Pieter Bult, voorzitter Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum. (hb)

Nieuwsfeiten uit 2012

Wij kijken in deze *Kroniek* eerst terug op allerlei activiteiten die in het kalenderjaar 2012 plaatsvonden in het Eerste Friese Schaatsmuseum. Maar ook buiten het museum werd in dit jaar in Hindeloopen weer schaatsgeschiedenis geschreven. Daarom vermelden we ook enkele hoogtepunten uit het februari-wintertje.

Activiteiten IJclub Hielpen

Begin februari 2012 kreeg het bestuur van de Hindelooper ijsclub volop gelegenheid een aantal onderdelen van haar winterprogramma doorgang te doen vinden. Eerst kwamen de schaatsliefhebbers uit Hindeloopen in actie, waaronder de schoolkinderen die hun traditionele hardrijderij op 3 februari hielden (vóór die rijderij doorgang moest eerst de baan sneeuwvrij worden gemaakt). De ijsclub maakte vooral naam met het 'Nostalgisch IJfeest', dat op 11 februari plaatsvond. De hoofdattractie was het *belslydjeien*, het rijden met arrensleeën op het bevroren IJsselmeer. Er kwamen duizenden toeschouwers op de wedstrijd af, die voor lange files zorgden. Eerder kwam op 6 februari de Friese marathontop naar Hindeloopen om het FK af te werken. Bij de heren maakten twee gerenommeerde deelnemers de dienst uit: Arjan Stroetinga en Jorrit Bergsma werden respectievelijk eerste en tweede. Bij de dames ging de kampioenstitel naar Carien Kleibeuker. Beide evenementen werden mede gesponsord door het Schaatsmuseum.

Wilt Kelderhuis, voorzitter IJclub Hielpen.
(Foto: Hedman Bijlsma)

De Elfstedenkoorts

De voorbereidingen voor een mogelijke zestiende Elfstedentocht zorgden voor een ware mediahype. Uiteindelijk bleek het niet mogelijk de tocht daadwerkelijk uit te schrijven. Het bestuur van de Koninklijke Vereniging

'De Friesche Elf Steden' kreeg achteraf veel complimenten voor zijn transparantie betreffende de informatie over de toestand van het traject. Mede daardoor konden media en publiek over het algemeen goed leven met de conclusie dat de Elfstedentocht in 2012 echt niet door kon gaan. Voor de mannen in het rayon Hindeloopen was het een drukke periode. Gauke Bootsma assisteerde daarbij voor de laatste maal rayonhoofd Wilt Kelderhuis in verband met leeftijdsontslag aan het eind van het jaar. Beide functionarissen kregen volop aandacht in de media. Een SBS-televisieteam kwam regelmatig bij Gauke op bezoek die dan voor de camera uitleg gaf over de actuele stand van zaken en de ijsdikte in het rayon.

Op 9 februari maakte een televisieteam van de KRO in het Schaatsmuseum opnamen voor de rubriek *KRO Brandpunt*. Journalist Herman Vijlbrief vroeg enkele bekenden van Willem Augustin (1923-2004) om herinneringen aan deze

Nieuwsfeiten

De nieuwe kampioene Carien Kleibenker, Carolien Hunneman (links) en Marita Hut luisteren naar het Fries volkslied. Op de foto onder verslaat Arjan Stroetinga zijn teamgenoot Jorrit Bergsma in het Fries kampioenschap bij de mannen. (Foto's: Hedman Bijlsma)

legendarische Elfstedenrijder en oud-inwoner van Hindeloopen op te halen. Beelden uit het archief van de omroep met Willem Augustin op de schaats en interviews maakten drie dagen later deel uit van het *Portret van Hollandse schaatshelden* in de *Brandpunt*-uitzending.

28 april 2012 – Donateursdag
Gastspreker op de jaarlijkse donateursdag was ditmaal Jan Oostenbrug. De Elfsteden-ijsmeester boeide de overvolle zaal in De Stadsboerderij met zijn humoristisch getinte terugblik op alle februari-escapades. Ook ijsclub-voorzitter (én rayonhoofd) Wilt Kelderhuis én Piet

Gastspreker Jan Oostenbrug. (hb)

Ganke Bootsma tijdens een van zijn dagelijkse praatjes over de ijsdikte in Hindeloopen en omstreken. (Foto: Gosse Blom)

uit 2012

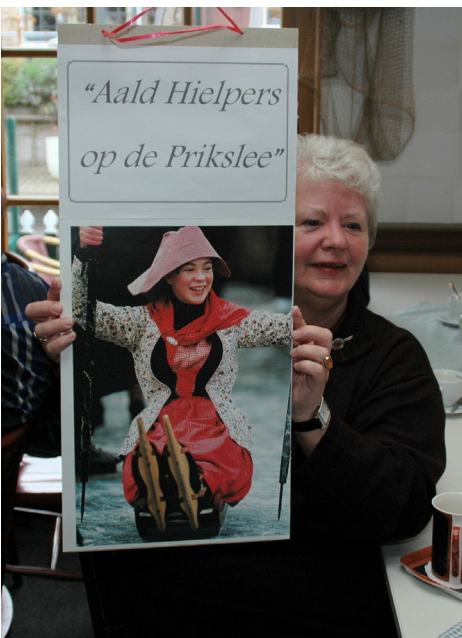

Sprik met zijn foto- en video-impressies droegen in hoge mate bij aan een zeer geslaagde bijeenkomst. Het samenzijn werd nadien voortgezet in het museum waar ook al de tentoonstelling te zien was die hierna aan de orde komt.

1 mei 2012

Tentoonstelling Hindelooper prikslee

Op dinsdag 1 mei opende de heer O. Bijster, voorzitter van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, in het Eerste Friese Schaatsmuseum de tentoonstelling 'Aald Hielpers op de Prikslee'. De expositie werd gehouden in het kader van het 100-jarig bestaan van de folkloristische zang- en dansgroep 'Aald Hielpen'. In

Atty Schijffelen showt de foto van haar priksleeënde dochter in 1996. (Foto: Gosse Blom)

Buitenlandse schaatsers die meedoen aan het officiële WK sprint voor de 'Masters' (vroeger veteranen genoemd) brengen ook een bezoekje aan Hindeloopen. (Foto: collectie Pieter Bult)

zijn toespraak zei Bijster dat de prikslee een belangrijk attribuut met betrekking tot het ijsvermaak is. De Hollandse ijspret maakt namelijk een belangrijk onderdeel uit van ons nationaal immaterieel erfgoed. Naast de ijspret is het priksleeën ook als wedstrijd sport bekend, bijvoorbeeld in Noord-Holland.

De priksleeën in Hindeloopen zijn uniek omdat deze zijn versierd. De tentoonstelling gaf een overzicht van de typische Hindelooper prikslee, alsmede van de wedstrijden die in de loop van de tijden daarmee werden gehouden. De oudste tentoongestelde prikslee (uit particulier bezit) stamt uit 1738. De tentoonstelling liep van 1 mei tot 1 augustus 2012.

Voorzitter Bijster wordt bedankt voor zijn openingshandeling. (Foto: Gosse Blom)

10 mei 2012

Reünie vrouwen op de kortebaai

Weer waren bijna twee jaar verstreken en dus kwamen de kortebaaijers die in de jaren veertig, vijftig en zestig hun successen boekten opnieuw naar Hindeloopen voor hun tweejaarlijkse ontmoetingsdag. Bij deze zevende reünie waren zelfs enkele dames voor het eerst present. Lutske Hiddinga vertelde ons

De zoveelste reünie van de kortebaantvrouwen op een zonnige meidag. (Foto: Hedman Bijlsma)

bijvoorbeeld, dat ze in het verleden door beroepsverplichtingen nooit had kunnen komen. Nu was ze maar wat blij diverse oud-collega's uit de hardrijdersbaan weer eens te kunnen spreken. Net als in de vorige Kroniek vertelde Hedman Bijlsma, de auteur van het in 2010 verschenen boek *De vrouwen van de hardrijderij*, iets over zijn wederwaardigheden rond en na de publicatie van dat boek. Geertje van der Sluis-Brouwer las een verhaal voor met jeugdherinneringen en er was natuurlijk weer een gedicht van Sita Homan-Wagemaker. De grootste surprise bood de vertoning van enkele oude filmpjes uit het Fries Film Archief. Tot hun grote verrassing zagen sommige vrouwen zich terug op de startstreep bij hardrijderijen uit hun actieve carrière.

27 oktober 2012

Reünie mannen op de kortebaan

Op zaterdag 27 oktober 2012 was het eindelijk zover. Na een paar maanden voorbereiding werd de eerste officiële reünie van de cracks van weleer op de kortebaan uit de periode 1950-1990 georganiseerd in het Eerste Friese Schaatsmuseum. Dit in navolging van de tweejaarlijkse reünie van de vrouwen die ooit als kortebaanrijdsters schitterden op de Friese ijsbanen. Wederom een welkome en verfrissende

Sietske de Boer en haar dochter moesten weg voor de groepsfoto werd gemaakt. (bb)

aanvulling op de lange lijst van reünies die tot op heden zijn georganiseerd. De ruim 60 deelnemers (waarvan sommigen hun partner hadden meegenomen) kwamen van heinde en verre. Zoals één van de oudste deelnemers, de 87-jarige Jan Pomper uit Zierikzee, die meteen na de officiële opening door Gauke Bootsma en Pieter Bult alle aandacht voor zich opeiste door zijn uitspraak: 'We zijn er nog hoor!'

Na de koffie met oranjekoek begon deze enerverende dag in een tot presentatiezaal omgetoverde bovenruimte van het Schaatsmuseum met de wandelende schaatsencyclopedie, collectioneur en – zoals hij zich het liefst zelf noemt - 'de bibliothecaris van het ijs' Hedman Bijlsma. In een fantastische Powerpointpresentatie (je kon af en toe een speld horen vallen!) nam hij ons

mee naar de periodes 1950-1960, 1960-1970, enz. Roemruchte namen uit het verleden, maar ook van een groot aantal aanwezigen, passeerden de revue, afgewisseld met prachtige foto's, illustraties en anekdotes. Na de lunchpauze, waarin de verhalen pas echt los kwamen, was het de beurt aan Omrop Fryslân-medewerker Eelke Lok om een paar leuke interviews af te nemen van diverse rijders. De oudste deelnemer was de 90-jarige Gerrit Portengen, die het spits mocht afbijten. Daarna volgden onder anderen Jan Pomper, Boele de Vries, de elfvoudig Nederlands kampioen

De 87-jarige Jan Pomper werd in 1948 en 1950 Fries kortebaankampioen. (bb)

Piet de Boer, et cetera. Na afloop kon men nog even goed nagenieten en alle sterke verhalen nog een keertje aandikken onder het genot van een hapje en drankje in het restaurant of bij de door Gauke Bootsma ingerichte tentoonstelling over de kortebaan 1950-1990 in het Schaatsmuseum. Ook konden de aanwezigen oude films bekijken via door het Fries Film Archief aangeleverd materiaal op DVD. Al met al een zeer geslaagde dag en de heren kortebaan-cracks die door andere verplichtingen niet bij deze reünie aanwezig konden zijn, zullen ongetwijfeld de volgende keer wel van de partij zijn. (pb)

Johannes Lolkama heeft zojuist zijn nieuwste boek gepresenteerd aan (van links af) T.G. v.d. Kolke (Wijbe), G. Pleiter (Wezep) en Anne Kompaan (Drachten). Foto: Hedman Bijlsma

22 november 2012

Presentatie boek Elfstedentocht 1963

Niet voor de eerste keer koos auteur Johannes Lolkama het Eerste Friese Schaatsmuseum als decor voor de presentatie van een nieuw boek. Het betrof ditmaal de door de Friese Pers Boekery uitgegeven 'unieke terugblik op een dramatische tocht' *Elfstedentocht 1963*. De schrijver ging zeer uitvoerig in op de beweegredenen die hem tot dit boek hadden gebracht. Hij memoreerde bijvoorbeeld zijn gesprekken met wedstrijdrijders die na de limiet arriveerden en gaf ook aan dat het bestuur van de nu Koninklijke Vereniging De Friesche Elf Steden eerherstel verdiende omdat het indertijd ten onrechte was bekritiseerd ten aanzien van o.a. de plek van de eindstreep, het gebrek aan politieagenten en de chaos die ontstond na de landing van de helikopter met de koningin. Natuurlijk was het befaamde top-trio uit deze barre tocht aanwezig bij de boekpresentatie. Maar het was een uitstekende vondst van uitgever en auteur om ook boeken te overhandigen aan enkele mannen uit 'de vergeten groep' van wedstrijdrijders die de tijdslimiet overschreden en dus geen Elfstedenkruisje kregen.

Kortebaanvedetten van weleer ontmoeten elkaar bij de eerste officiële reünie uit de periode 1950-1990. (Foto: Hedman Bijlsma)

Muziek en zang op Tweede Kerstdag 2012 in het Schaatsmuseum. De familie Bootsma is prima vertegenwoordigd via dochter Hendrika (midden) en links schoonzoon Paul Koldenijn. (Foto: Hedman Bijlsma)

“Set it troch?” (De winter van februari 2012)

Een van de meest gefotografeerde punten tijdens het gedenkwaardige schaatswintertje van februari 2012 was ongetwijfeld de finishaanduiding van de Elfstedentocht op de Bonkevaart in Leeuwarden. Zeker nadat medewerkers van de Dokkumer Vlaggen Centrale daar op dinsdag 7 februari een spandoek hadden opgehangen met de tekst: ‘Set it troch?’ Het dundoeek trok veel bekijks en media-aandacht. Maar helaas, nadat eerst Wiebe Wieling voor een domper zorgde, zette de vorst na het bewuste weekend ook niet door. Geen 16e tocht dus. En zo kon het gebeuren, dat Gauke Bootsma op dinsdag 14 februari 2012 uit handen van directeur Robert-

Robert-Jan Hageman van de Dokkumer Vlaggen Centrale biedt het spandoek aan het Eerste Friese Schaatsmuseum aan, dat enkele dagen boven de finishlijn van de Elfstedentocht op de Bonkevaart had gehangen. (Foto: Hedman Bijlsma)

Doortocht door Hindeloopen om 11.38 uur. Een groep schaatsers bezig met hun ‘Zelfstedentocht’ op zaterdag 11 februari 2012. (Foto: Gert Buter)

Jan Hageman van de Vlaggen centrale – vergezeld door twee medewerkers - het enige exemplaar van het ‘Set it troch’-finishdoek ontving. Bedoeld als een blijvende herinnering aan een spannende winterperiode waarin de Elfstedenkoorts hoog opliep.

‘Zelfstedentocht’

In de laatste dagen voor de inval van de dooi reden honderden, ja misschien wel enkele duizenden, het parcours van de Elfstedentocht. Menigeen kwam niet verder dan een gedeelte of deed er twee of drie dagen over. Maar velen volbrachten op één dag hun ‘Zelfstedentocht 2012’. Het was dus in die dagen ook ontzettend druk op en rond het ijs in Hindeloopen. We laten

op een van de bijgevoegde foto’s een doortocht door Hindeloopen zien van een groepje, dat – door een vader – ook op allerlei andere markante punten van de route werd vastgelegd. Ooit verzamelden in de grijze Elfstedengeschiedenis individuele schaatsers onderweg handtekeningen van kasteleins en herbergiers als bewijs voor hun kortstondige aanwezigheid in alle elf steden. Die aloude traditie is in dit tijdperk van digitale fotografie en sociale

media echt historie geworden.

Foto-winter

Het aantal foto’s dat in deze winter op en langs het ijs is gemaakt, moet astronomisch hoog zijn geweest. Ons bestuurslid van de Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum Bennie van der Weide – bekend van zijn prachtige platen in de *Friesland Post* – deed er dapper aan mee. Met gevoel voor traditie – en dat past natuurlijk prima in dit museale blad – maakte hij onder andere een

Gauke Bootsma praat even bij met Elfsteden-bestuurslid Harry van der Werf. (bb)

overzichtsfoto van de traditionele hardrijderij voor ongehuwde mans- en vrouwspersonen beneden de 12 jaar in Heerenveen. Vijftien jaar na de vorige editie kon deze wedstrijd weer eens door de vereniging 'Lyts Klein Thialf' op de Heerensloot in het Friese Haagje worden georganiseerd. Bennie legde ook de verrichtingen van de schoonrijders (op zijn Fries: de pronkriders) op het Nanneewijd voor ons vast.

Ijsbergen

Het wintertje had voor Hindeloopen na het stijgen van de temperaturen een verrassende nabrander in petto. Dooi en westenwind zorgden ervoor dat in de nacht van 14 op 15 februari ijsbergen van soms wel zes meter hoog met donderend geraas op de kustlijn schoven. Nadat het kruiend ijs via de media bekend was geworden, volgde – vooral in het aansluitende weekend – een massale toeloop. Duizenden mensen vergaapten zich aan het fraaie natuurverschijnsel.

Ons bestuurslid van de Stichting Vrienden nam een kijkje bij de unieke hardrijderij van 'Lyts Klein Thialf' en bij het schoonrijden van 'De Pronkriders' op het Nanneewijd in Oudebaske. (Foto's: Bennie van der Weide)

(Foto: Hedman Bijlsma)

Verrassend camerawerk van Gauke Bootsma. (Foto: Gosse Blom)

Enige probleem: de toegangswegen waren niet berekend op het verkeersaanbod. Met als gevolg filemeldingen richting Hindeloopen! De plaatselijke horeca, inclusief het Eerste Friese Schaatsmuseum, profiteerde van deze onverwachte meevaller. Al kon Gauke Bootsma zijn verbazing over de massaliteit van het bezoek nauwelijks onderdrukken. De verslaggeefster van de *Leenwarder Courant* noteerde tenminste uit zijn mond: 'En dat allegear foar wat iis.'

Hedman Bijlsma

UIT DE SCHATKAMER VAN HET MUSEUM

De trofeeën en dagboeken van Ridder van Rappard

Na 'de mooiste schaatsen aller tijden' in de eerste *Kroniek* (maart 2011) en het schilderij *De Schaatsenmakers* (op de achterwand van de nagebouwde schaatsenfabriek) een jaar later vraagt Gauke Bootsma deze keer extra aandacht voor een vitrine in de Elfstedenzaal. 'Regelmatig komen bezoekers naar ons museum, die een verrassing meebrengen. Met een handig gebaar

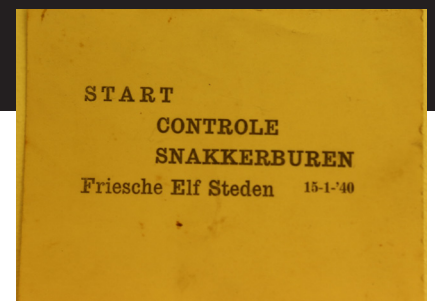

Mr. Anton G.A. ridder van Rappard

toveren ze uit hun tas een vaak in een oude krant gewikkeld pakje te voorschijn. Als ze het uitpakken, zitten er soms de schaatsen van hun vader of grootvader in. Of bijvoorbeeld de medailles van een sportieve tante. Je kunt zo gek niet bedenken wat er allemaal boven water komt.' Zo verscheen een aantal jaren geleden op een zondagmiddag onaangekondigd de zoon van mr. A. ridder van Rappard. Deze zoon – op dat moment burgemeester van de Noordoostpolder – overhandigde aan Gauke de trofeeën en dagboeken van zijn sportieve vader. 'Dat leek hem wel een aardige bijdrage aan de Elfstedenzaal van ons museum. Je krijgt wel eens dingen waarvan je in stilte denkt: wat moet ik er eigenlijk mee? Maar ik kan je vertellen dat we met deze spullen ontzettend blij waren.'

Dagboek

In de vitrine die Gauke uitkoos voor deze rubriek liggen dus stempelkaarten, medailles en andere spullen van mr. Anton G.A. ridder van Rappard. Burgemeester én schaatsenrijder in hart en nieren. Soms botste dat wel eens. 'Als het begon te vriezen, dan vergat hij alles: dan schaatste hij', zo vertelde zijn zoon eens. Zijn vader was

burgemeester van Olst van 1936 tot 1950 en daarna van 1950 tot 1970 eerste burger in Heemstede.

Opvallend is vooral diens winterdagboek. Ridder van Rappard begon daarmee in december 1933 en hield dat 21 jaar vol. Met daarin o.a. zelf getekende kaartjes van de schaatsroutes die hij vaak samen met zijn grote vriend Jaap van Breen reed. Ook noteerde hij wat voor weer het was, hoe hard het vroom, waar de wind vandaan kwam en of er sneeuw viel. Uit al die aantekeningen blijkt dat Van Rappard – om maar eens iets te noemen - in de winter 1939/'40 liefst 1355 kilometer op de schaats aflegde. Ook in de beide daarop volgende (oorlogs) winters kwam hij met 1264 en 1102 km tot respectabele prestaties.

Tegeltje

Onlangs fotografeerden we het tegeltje

op de Tegeltjesbrug bij Gytsjerk met daarop de Elfstedenprestaties van Van Rappard. Je kunt ze ook aflezen van de oorkonde die in de vitrine ligt: hij kreeg kruisjes voor de tochten in 1940, 1941, 1942, 1954 en 1956. Misschien mist u in dat rijtje het jaartal 1947. Dat klopt. Van Rappard startte dat jaar in Harlingen. Elke Elfstedenrijder kon in die editie zijn eigen startplaats kiezen. 'Ik had voor een start vanuit Harlingen gekozen om fris en monter het moeilijke stuk naar Dokkum te kunnen rijden. Er gierde een storm over Friesland', zo lezen we in het dagboek. Wie wil weten waarom

Van Rappard in de 'stikdonkere nacht' de strijd tegen de elementen moest opgeven, verwijzen we naar het boek *Op smalle ijszers* (2004). Daarin citeert Ron Couwenhoven interessante fragmenten uit het dagboek.

Twee tochten binnen een week

Heel bijzonder is de prestatie van 'de ridder van het ijs' in 1942. 'Die man heeft binnen een week twee keer de Elfstedentocht gereden', vertelt Gauke Bootsma ons. Op een tekstkaartje in de vitrine krijgt hij zelfs iets te veel eer: 'Zo verdiende hij in die winter twee Elfstedenkruisjes.'. In de *Leeuwarder Courant* van 16 januari 1942 lezen we – tegelijk met de aankondiging van een Elfstedentocht 'in het midden of laatst van de volgende week' - het volgende berichtje: 'De heeren mr. A.G.A. ridder van Rappard en mr. J. Breen, resp. uit Olst en Zwolle zijn vanochtend 5.15 uur aan de Dokkumer Ee gestart voor een Elfstedentocht. Vanmiddag 12.40 uur passeerden zij Bolsward.' Een dag later meldde de krant: 'Gisteravond om halftien zijn zij weer gezond en wel te Leeuwarden aangekomen.' Laconiek voegt de krant daaraan toe: 'Hedenochtend zijn de heeren weer per schaats naar Zwolle vertrokken, vanwaar zij op dezelfde wijze ook naar Leeuwarden zijn gegaan.' Van Rappard beschreef de ervaringen van die dag uitvoerig in zijn dagboek. 'Om halftien 's avonds bonden wij af: twee gelukkige mannen.' Voordat het duo de volgende dag weer op de schaats stapte - richting Zwolle dus -, gingen de mannen nog even bij de Elfstedenvoorzitter langs: 'Na eerst onder een flink glas sherry aan den heer Hepkema onze ervaringen ter

hebben verteld, namen we de Elfstedenkruisjes in ontvangst.' Wellicht heeft die laatste passage het misverstand opgeleverd, dat de beide mannen het echte kruisje ontvingen. Wel kregen ze een soort onderscheidingsteken, dat die winter aan meer rijders van 'wilde Elfstedentochten' is uitgereikt. De officiële oorkonde in de vitrine laat overduidelijk zien dat Van Rappard vijf Elfstedenkruisjes bezat voor het schaatsen van vijf echte Elfstedentochten. Ook die in 1942! Want zes dagen na die 'individuele' tocht waren beide schaatsliefhebbers weer present om de officiële tocht te voltooien. Tweemaal de Elfstedentocht binnen een week dus!

Hedman Bijlsma

Niet voor de eerste keer leidt de inmiddels 75-jarige Alex Kampinga ons in Sappemeer rond in het achter zijn huis gelegen Groninger Schaatsmuseum. 'Toen het museum tien jaar bestond, hebben we een tentoonstelling

gehad van bijzondere schaatsen. Bij het 15-jarig bestaan in de loop van dit jaar houden we weer een jubileumexpositie', zo kondigt Kampinga alvast aan. Maar eerst gaan we met hem terug in de tijd. 'Rond 1985 had ik het in mijn werk ontzettend druk. Wel twee jaar lang werkte ik zeven dagen in de week. Tot ik me realiseerde dat ik een vorm van afleiding miste. Een hobby had ik niet. Ik moest iets verzinnen waarmee ik de accu weer op kon laden.'

Op een maandagmorgen kreeg Alex Kampinga een klein boekje onder ogen. Het was het eerste deeltje in de serie 'Uit de verzameling van...' en het ging over de verzameling houten schaatsen van de Zuid-Hollander Bert van Voorbergen. 'Toen ik de middenpagina van dat boekje zag, was ik volledig verkocht.'

Al die verschillende modellen en uitvoeringen waren voor mij een openbaring.' En dan te bedenken dat Kampinga eigenlijk niets met schaatsen had. 'Ik vond het altijd veel te koud op het ijs.' Dus was het louter een toevalstreffer. Wat zou er gebeurd zijn als hij die bewuste ochtend in een boekje over een heel ander (technisch) onderwerp had gebladerd...

Fanatiek

Vanaf dat moment ging Alex Kampinga fanatiek schaatsen verzamelen. Hij reisde stad en land af op weg naar veilingen en beurzen, inclusief een wekelijkse gang naar de grote rommelmarkt in de veilinggebouwen in Eelde. 'Ik was daar vaak om half zeven. Dus vóór het eigenlijke openingsuur als de verkopers hun spullen nog niet eens hadden uitgepakt. Ik heb daar in de beginjaren veel gevonden. Van doorlopers tot Friese schaatsen, maar ook Groninger schaatsen en speciale dingen.'

Thuis legde ik dan een oud kled in de stoel en zat in de kamer die aanwinsten te schuren. Mijn vrouw accepteerde dat allemaal. Wat heet: we gingen met zijn tweeën op pad naar vlooiemarkten in Gelderland, Noord-Holland en in Brabant.'

Allengs borrelde het idee op om op zoek te gaan naar een huis met een bruikbare schuur voor de groeiende collectie. 'Op 5 december 1995 zag mijn vrouw dit pand te koop staan. Een dag later meldden we ons al bij de verkoper. Ooit was het een winkeltje, dat later verbouwd werd tot woonhuis. Maar vooral de schuur achter het huis – waar vroeger een koffiebranderij in heeft gezeten – zag ik wel zitten.' Het renoveren van dat bijgebouw deed Kampinga grotendeels zelf. Eerst slechts met het idee om er een adequaat knutselhok van te maken. Na verloop van tijd wijzigden de inzichten. 'We wilden anderen ook laten genieten van de bij elkaar gebrachte spullen. Zo gezegd, zo gedaan. Mijn vrouw was al ziek toen we in 1998 dit museum openden.'

Alex Kampinga en het verhaal rond de schaatsen en andere voorwerpen in zijn Groninger Schaatsmuseum. (Foto: Hedman Bijlsma)

Contacten

In de jaren daarvoor kreeg Kampinga snel contacten in het wereldje van de verzamelaars. Via een tip van René Diekstra, die een expositie in het noorden hield, ontdekte hij het bestaan van de verzamelaarskring 'De Poolster'. Al gauw wist hij ook Hindeloopen te vinden. 'Met mijn oude moeder ben ik toen voor de eerste keer de trap opgelopen naar dat toen nog kleine museum van Gauke Bootsma. Ik was 'begeistert'. Het virus had me al helemaal te pakken. Ik vind het nog steeds een geweldig museum. Nee, jaloers ben ik niet. Ik kan uitstekend de zon in het water zien schijnen.'

Na het overlijden van zijn vrouw Tiny in 1999 bouwde Alex de collectie van het Groninger Schaatsmuseum verder uit. De naam dankte hij aan de notaris die de stichtingsakte passeerde. Die adviseerde hem de naam niet aan een plaats te koppelen, maar de gehele provincie erin te vernoemen.

'Je leert na verloop van tijd ook dingen. De gemiddelde bezoeker is bijvoorbeeld binnen vijf minuten uitgekeken als je alleen maar verschillende schaatsmodellen laat zien. Ik kreeg door dat het geheel veel boeiender wordt als je ook andere attributen laat zien. Dus ging ik ook op zoek naar ijsstokken, medailles, beeldjes, foto's en ga zo maar door. Nog belangrijker zijn de verhalen rond de schaatsen en die andere voorwerpen. Daarmee boei je de mensen pas echt.'

Depot

Door de jaren groeide de collectie, zeker toen Kampinga het spoorzoeken op de digitale snelweg ontdekte. 'Via eBay raakte ik gefascineerd door veel buitenlandse schaatsmodellen. Vooral in Amerika heb ik regelmatig prachtige dingen kunnen kopen. In het museum staan mijn mooiste stukken, maar ik kan nog best net zo'n ruimte vullen met ander materiaal.' Dat Kampinga niet overdrijft, ontdek ik als hij mij enkele vertrekken boven in zijn woonhuis laat zien. 'Het huis is mijn depot', zegt hij gekscherend.

In de woonkamer staan overigens diverse zaken waaraan hij zeer is gehecht. 'Sommige beeldjes en schaatsfiguren wil ik gewoon om me heen hebben.' Er hangt ook een grote reclameschaats. Ooit kocht Kampinga die vroegere reclame-uiting van de Fa. de Boer (een schaatsenmaker in Finsterwolde) voor een zacht prijsje. 'Je wilt niet weten hoe juichend ik toen naar huis gereden ben.'

Het Groninger Schaatsmuseum is geen geweldige publiekstrekker. 'Het museumweekend en de Open Monumentendag zijn altijd de hoogtijdagen. Verder moet ik het van wat groepjes en clubjes hebben. Ook timmer ik wel eens aan de weg met het houden van een lezing. Of bijvoorbeeld via een kleine expositie in een bejaardenhuis als daar een man als Jan Uitham komt spreken. 't Is gewoon een hobby en ik vind het al prachtig als de mensen bij een bezoekje verrast reageren op al die verschillende soorten schaatsen. Kijk ook maar naar de waarderende

woorden in het gastenboek.'

Alex Kampinga wil dit jaar zeker stilstaan bij het 15-jarig bestaan van het museum. 'Ik zit te denken aan een expositie over het schoonrijden. Ik heb daar contacten over met collega-verzamelaar Wiebe Blauw, die ook landelijk voorzitter van het schoonrijden is. Ooit moet er hier in Hoogezand-Sappemeer en ook elders in de provincie wel een zekere traditie in het schoonrijden geweest zijn. Misschien achterhalen we nog eens iets.'

Toekomst

En daarna... Kampinga weet welke richting ik uit wil. Als voorzitter van de veilingcommissie binnen de verzamelkring 'De Poolster' heeft hij al diverse veilingen begeleid van de collecties

van overleden of gestopte verzamelaars. 'Dat onderwerp houdt me zeker bezig. Ik geniet volop van mijn eigen museum. En denk elke keer weer: het zou heel jammer zijn als deze collectie uit elkaar zou vallen. Maar ja, je kunt de kinderen niet opzadelen met een museum.' Hij heeft al enkele gesprekken gevoerd, zowel ter plaatse als elders in de provincie. Zonder resultaat tot nu toe. Ten tijde van ons bezoek loopt er weer een voorzichtig lijntje. 'Het gaat om een plaats waar veel mensen komen. Het spreekt voor zich dat ik mijn uiterste best doe om de gehele verzameling intact te houden. Maar de tijd zal uitwijzen, of die gedachte haalbaar is.'

Hedman Bijlsma

De vroegere kalfjdranderij die werd omgevormd in een museum. (Foto: Hedman Bijlsma)

Nieuwe aanwinsten Nieuwe aanwinsten

Ale Dikkerboom: een groot kampioen zonder titels

In het afgelopen jaar werd de kortebaancollectie in het museum uitgebreid met een verzameling bekers, medailles, de oude schaatsen en nog enkele spullen van de beroemde hardrijder Ale Dikkerboom. Gauke Bootsma is zeer content met deze aanwinsten en ruimde onmiddellijk een vitrine in voor dit materiaal. 'We kregen het spul van een zoon van Dikkerboom die in Sneek woont. Hij nam zelf het initiatief.'

Ale Dikkerboom behoort tot de meest legendarische kortebaanrijders van de vorige eeuw. 'De kampioen onder de kampioenen' werd hij in de kranten wel eens genoemd, ook al behaalde hij geen officiële titel. Toen in 1924 in Ryptsjerk voor de eerste keer om het Nederlands kampioenschap werd gestreden, was Dikkerboom al 39 jaar.

Stiekem

Naast het feit dat hij in zijn schaatscarrière enkele klinkende resultaten behaalde, zal ook de omstandigheid dat Ale Dikkerboom zich pas 'op hoge' leeftijd bij de elite op de kortebaan voegde, de mensen uit zijn tijd erg hebben aangesproken. Zijn faam als hardrijder kreeg hij namelijk pas na zijn twintigste jaar. Zijn ouders waren er aanvankelijk zwaar op tegen dat hij aan het hardrijden zou deelnemen. De grote inspanningen tijdens de ritten 'zouden zijn gezondheid schaden'. Zijn schaatscarrière begon toen Ale zich op Tweede Kerstdag 1906 'stiekem' meldde bij een wedstrijd in Nieuwebrug. Daar mochten de schaatsliefhebbers, die nog niets hadden gewonnen, in actie komen. In een veld van meer dan zestig deelnemers was Dikkerboom de beste en zo kwam hij die

Ale Dikkerboom (links) in actie op 1 december 1921 op de vroegere Thialf-natuurijsbaan in Heerenveen. (Foto: collectie Hedman Bijlsma)

ALE DIKKERBOOM (Oudehaske) 1884-1972

- Carrière: 1906 – 1932 (tot 1964 o.h.)
- Klasseringen NK kortebaan:
 - 1924 Ryptsjerk 4^e
 - 1926 Leeuwarden 3^e

dag met f 15,- thuis.

Ale Dikkerboom hield het vooralsnog bij kleine wedstrijden, maar in de winter van 1917 brak hij door met het winnen van vijf eerste prijzen. In Franeker won hij bijvoorbeeld f 100,- in een wedstrijd voor twaalf uitgenodigde schaatsers. In het officieuze prijzenklassement van dat seizoen stond hij hoog genoteerd met f 340,-. Ale's hoogtepunt kwam twee jaar later. In 1919 maakte hij grote indruk met zijn eerste plaats op de wedstrijd ter gelegenheid van de inwijding van een nieuwe ijsbaan van IJslub 'De Kweekschool' te Groningen. Hij moest daar afrekenen met een aantal sterke concurrenten uit de provincie Groningen. Die overwinning leverde hem liefst f 300,- op. Hij liet zich daarna door het bestuur van de ijsclub te Appingedam overhalen om daar ook aan de wedstrijd mee te doen. Daarvoor moest hij de hardrijderij in Leeuwarden laten lopen. Tot zijn verrassing stond het muziekkorps klaar toen hij op het Appingedammer station uit de trein stapte. Ook hier behaalde hij de eerste prijs wat hem f 150,- in het laatje bracht. Aan het einde van dat korte schaatsseizoen had Dikkerboom f 675,- aan prijzen gewonnen.

Oud-hardrijders

Na dit topseizoen bleef Dikkerboom voor iedereen

De jager Ale Dikkerboom

een gevreesde tegenstander. Pas in 1932 stopte hij met het wedstrijdschaatsen op topniveau. Daarna kwam hij nog regelmatig uit op wedstrijden van oud-hardrijders, waarin hij vrijwel onverslaanbaar was. Zijn laatste optreden was in 1964 te Joure. De bijna 80-jarige Dikkerboom behaalde ook nu weer de eerste prijs in zijn leeftijdsklasse.

Als wij afgaan op de diverse berichten, dan moet Ale Dikkerboom fysiek altijd goed in orde zijn geweest. Hij rookte en dronk niet in de wedstrijdperioden, deed alle dagen aan gymnastiek, zwom veel in de zomer en trok in de herfst als jager het veld in. Vooral de jacht was een grote passie van hem.

Hoezeer hij fysiek in orde was, blijkt bijvoorbeeld uit een citaat. In een verslag van een rijderij waarbij Dikkerboom uitkwam tegen Marten Slager, technisch een uitstekende rijder, lezen we: 'Tusschen Dikkerboom en Slager waren drie ritten noodig. Voor de wind was Slager de baas, tegen de wind Dikkerboom'. Ook op de langere afstanden, bijvoorbeeld de 1000 m, kon de man uit Oudehaske aardig meedoen. In 1917 won hij een 1000 m-wedstrijd in Ryptsjerk. In datzelfde jaar kreeg Dikkerboom een aanbod om in Zwitserland aan internationale wedstrijden deel te nemen. Helaas werd de reis wegens de oorlogsomstandigheden geannuleerd. Hij noemde dat later de grootste teleurstelling uit zijn schaatsloopbaan. In 1922 wilde hij meedoen aan wedstrijden in de Zwitserse wintersportplaats Sankt Moritz waar ook een kortebaanwedstrijd op het programma stond. Omdat de nationale bond niet van

BINNENLAND.

Dikkerboom naar St. Moritz.

Naar men ons bericht, heeft de heer A. Dikkerboom te Oudehaske, dezen winter de snelste rijder op de korte baan, het plan, deel te nemen aan de hardrijderij, die de Hollandsche club te St. Moritz daar 21 dezer zal organiseeren. Naar men verneemt zal dan ook een kortebaanwedstrijd gehouden worden. De heer D. laat voor de zekerheid nog inlichtingen inwinnen, omdat hij beroepsrijder is.

de toen geldende amateurregels voor het schaatsen wilde afwijken, kreeg Ale Dikkerboom als rijder in wedstrijden om geldprijzen niet de vereiste toestemming om tegen amateurs te mogen uitkomen. Dus ging ook die buitenlandse trip niet door. Ale Dikkerboom, die een baggerbedrijf runde, was één van de weinige toprijders die om principiële redenen niet op zondag in de baan kwam.

Gosse Blom

‘Bij pake en beppe in de huiskamer’

No. 231... 16 Dec 1933

ELF-STEDEN-VEREENIGING
GEVESTIGD TE LEEUWARDEN

Afd. TOCHT
" WEDSTRIJD } a. amateur
 } b. beroepsrijder

Centraal Bestuur:
Mr. M. E. HEPKEMA, Voorz.
LJ. VAN SLOOTEN, Vice Voorz.
B. BRUINEMA, Sec.
J. M. KINGMA, Penningw.
Jhr. H. VAN BARET VAN SMINTA
L. L. VAN KELLEZWAARD
Dr. W. B. VAN DER MEER
A. R. VAN DER VELDE
J. TERHEKKE

Contrôlekaart voor *J. M. Kingma, Roodstapler*

De Elf Friese Steden	Contrôlepost	Onderlinge afstand in K.M.	Totaal afgelegde afstand in K.M.	Tijd van aankomst	Tijd van vertrek	Handtekening van den Controleur	Bemerkingen
Leeuwarden	Hotel de Klanderij	—	—				
Sneek	Café Bokma	27	27	6.46	7.40		
IJlst	Café „Wapen v. IJlst“	4	31	6.59	7.2		
Sloten	Hotel Zevenwouden	13.7	44.7	2.01	2.24		
Stavoren . . .	Café A. Kuperus	30.3	75	9.23			
Hindeloopen	Loc. „Amsterdam“	10.5	85.5	10.02			
Workum . . .	Café „de Zwaan“	8.7	93.2	10.35			
Bolsward . .	Café Boermans	11.7	104.9	11.47			
Harlingen . .	Heerenlogement	18.5	123.4	13			
Franeker . . .	Café Saakstra	11.5	134.9	1.56			
Dokkum . . .	Hotel Schaafsma	47.3	182.2	4.50			
Leeuwarden	„De Groene Weide“	23.8	205.0	6.44			

De Regelings-Commissie:
Mr. M. E. HEPKEMA, Voorz.
J. M. KINGMA, Sec.

‘Ik zit op een bepaald moment enkele foto’s van die tocht in 1933 te bekijken en ineens valt het kwartje. Ik kijk nog eens naar dat hek en die paaltjes. En dan realiseer je je plotsklaps dat je naar het huis van je eigen grootouders zit te kijken.’ Dat huis is er – aldus Gauke – nog steeds: naast de huidige sportkantine.

Dát was dus de stempelpost in 1933.

‘Die deelnemers lieten toen hun kaart afstempelen bij mijn eigen pake en beppe in de huiskamer.’ Nog altijd vraagt Bootsma zich af waarom het zo lang moest duren voor hij dit raadsel wist te ontrafelen. Zijn moeder droeg immers als meisje de achternaam Amsterdam . ‘Maar in die richting heb ik het aanvankelijk nooit gezocht. Pas via die foto’s begreep ik aan welke locatie ik moest denken. Mijn pake heette Kees Amsterdam en mijn beppe was Sibbeltje Banning. Die had een bekende neef: Willem Banning. Die noemden ze wel de rode predikant. Hij heeft - geloof ik - de PvdA nog mee opgericht.’ En zo loste Gauke Bootsma een puzzel in zijn eigen museum én in zijn eigen familie op. (hb)

Waar was in 1933 in Hindeloopen de stempelpost van de Elfstedentocht? Met die vraag worstelde Gauke Bootsma al jaren. Hij kwam er maar niet uit. Op de stempelkaart van 1933, die in het museum hangt, staat *Loc. „Amsterdam“*. Nu was en is Amsterdam geen onbekende (achter)naam in Hindeloopen, maar navraag hier en daar leverde geen enkele aanwijzing op. Frappant genoeg was het uiteindelijk Bootsma zelf die het raadsel oploste.

Een Belg op de schaats

Belgen kunnen wel degelijk schaatsen. Dat bewijst Bart Swings in de grote langebaanwedstrijden. Maar in ons donateursbestand hebben we ook een prima voorbeeld: Guido Depestel uit het vroegere dorp Berendrecht, dat nu deel uitmaakt van Antwerpen. In de februariwinter van 2012 spraken we met hem op het bevroren IJsselmeer. We waren toeschouwers bij het Fries kampioenschap marathonschaatsen. Guido had enkele dagen vrijaf genomen om tochten op het Friese ijs te schaatsen. 'Maar morgen moet ik weer naar huis, want het werk wacht.' Precies een week later trof ik hem weer. Ditmaal bij de 'Honderd van Earnewâld' op dooi-ijs. 'Toen ik thuis was, vernam ik dat de winter nog wel enkele dagen duurde. Ge begrijpt, dat ge dan niet rustig meer bent.' Weer verlof aangevraagd dus. Guido reed die winter zeven toertochten. 'Bij de Tegeltjesbrêge zit een man in schaatskleren in een auto met een Belgisch nummerbord.' Zo beschrijft de onovertroffen columnist van de *Leeuwarder Courant* Bonne Stienstra zijn ontmoeting met onze Belgische schaatsenrijder in de LC van 11 februari 2012. Als 7-jarige knaap zag Guido in 1963 beelden van de Tocht 'en ze zouden hem nooit weer

Guido Depestel showt een stukje van het beroemde bruggetje in Bartlehiem, dat in 2012 werd gerenoveerd. (Foto: Gosse Blom)

verlaten'. Later werd hij shorttracker, maakte zijn eigen schaatsen en zo kwamen Gauke Bootsma, Hindeloopen en de IJclub Hielpen op zijn weg.

Als potentieel lid van de Elfstedenvereniging werd Depestel in 1997 ingeloot. Indringend tekent Bonne Stienstra de ervaringen op van een Belg in de Friese Hel van het Noorden: 'Daar ben ik dan tien keer gestorven. Ik viel, stond op en de wind blies me achteruit! Het bleef maar duren en duren. Toen was er licht, Bartlehiem. Ik wist niet wat dat was. Ge moet begrijpen, ik was daar nog nooit geweest. Naar Dokkum ging het, terug ging het, maar toen van Bartlehiem weer pal tegen de wind. Toen ben ik dan echt gestorven.'

Rijdend over de Bonkevaart hoorde Guido een knal. Juichend ging hij even later over de finish. 'Maar hij was vier minuten te laat, de knal was de knal van twaalf uur geweest. Het stempelhokje was gesloten.'

Nog altijd begrijpt Guido niet waarom hij geen kruisje heeft gekregen. Hij startte pas om 10.45 uur. 'Ik denk dat het niet eerlijk is. Ge volbrengt de tocht, sneller dan duizenden anderen en ge wordt niet erkend.' Zijn enige troost is het tegeltje met zijn naam op de Tegeltjesbrug. Belgen kunnen wel degelijk schaatsen. Ze kunnen óók reikhalzend uitkijken naar de volgende Tocht.

Hedman Bijlsma

Guido Depestel. (Foto's: Hedman Bijlsma)

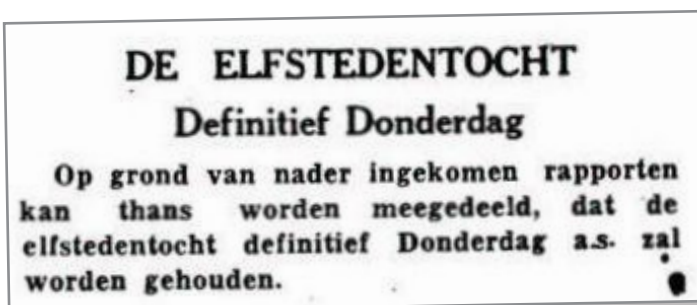
'Maar morgen moet ik weer naar huis, want het werk wacht.'

De Elfstedentocht van 1942

Gauke Bootsma had - in samenwerking met de Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum - in 2012 graag een reünie van de deelnemers van de tocht van 1942 willen organiseren. Bij de vorige reünie in 2002 waren nog vijftien reünisten komen opdagen.

Dus moesten wij hier en daar ons goed laten informeren of er nog genoeg belangstelling voor een nieuwe reünie zou zijn. Op George Schweigmann, bestuurslid van onze stichting - en Jan Uitham, die regelmatig bij ons te gast is - beiden destijds debutant - konden we rekenen. Diverse anderen waren echter inmiddels overleden, dus werd uiteindelijk besloten deze reünie af te blazen. Daarom volstaan we in deze Kroniek met een korte weergave van de Tocht van 1942.

Derde jaar op rij

De achtste Elfstedentocht kon op 22 januari 1942 voor het derde jaar op rij worden georganiseerd. Auke Adema, die in 1940 en 1941 een gouden medaille behaalde, had wellicht nog een gooi kunnen doen naar de triple, maar door ziekte moest hij de Tocht laten schieten. Voor het eerst werd in de prognoses echt over favorieten gesproken. Joop Bosman en Cor Jongert konden wellicht Adema opvolgen. De krans ging evenwel naar een deelnemer die in de voorbesprekingen niet was genoemd. Sytse de Groot, slager uit Weidum, had zich een jaar eerder weliswaar in de prijzen gereden, maar de insiders zagen hem niet als een kanshebber.

Voor de belangrijkste favorieten was het even na IJlst al afgelopen met hun aspiraties voor de overwinning. De kopgroep, bestaande uit circa 30 deelnemers, ging bij Nijeziyl in de fout. Bij de driesprong aldaar verreden de leiders zich door rechtsaf te slaan in plaats van linksaf. De vergissing werd pas na een half uur opgemerkt, veel te laat voor de betrokkenen, om zich nog illusies te kunnen maken over de eindzege.

Door de vroege uitschakeling van een groot aantal prominenten stegen de kansen van de subtoppers. Eerst nam Douwe Leijenaar uit Lemmer de leiding. Hij profiteerde van het feit dat hij het gebied rond de Sleattemermar op zijn duimpje kende. Diverse deelnemers hadden door de opkomende zon ter plaatse problemen met de oriëntatie. De solo van Leijenaar eindigde bij Bolsward toen zijn naaste concurrenten hem

8e ELFSTEDENTOCHT: donderdag 22 januari 1942

Traject: zuidelijke route (over Balk). Start wedstrijd: bij de Harmonie om 6.00 u; start toertocht: Hotel Spoorzicht om 6.15 u; De Beurs om 6.30 u. en De Groene Weide om 7.05 u.
Finish wedstrijd: Stadsgracht bij De Groene Weide.

Aantal deelnemers. Wedstrijd: gestart 970, volbracht 853 (87,9%); toertocht: gestart 3887, volbracht: 3694 (95%) (25 deelnemers hebben de Tocht op een andere dag dan 22 januari gereden).

Prijzen: 14 prijzen, verdeeld over 18 deelnemers.

Uitslag top-tien:

- 1 Sytse de Groot (Weidum) 8:44'06",
- 2 Dirk de Jong (Leeuwarden) 8:44'15",
- 3 Jan van der Bij (Julianadorp) 8:44'16",
- 4 Sipke Beetstra (Terkaple) 8:50',
- 5 Jacob Bos (Andijk),
- 6 Pier Swierstra (Weidum) 8:53',
- 7 Abe de Vries (Giethoorn) 8:56',
- 8 Anne F. de Vries (Gytsjerk) 9:00',
- 9 Douwe Leijenaar (Lemmer) 9:01',
- 10 Gezinus H. Uil (Vollenhove) 9:05'.

inliepen. Een groep onder leiding van Sytse de Groot nam het initiatief over en consolideerde de koppositie tot aan de Friese hoofdstad. In Bolsward bestond de kopgroep uit zes man, in Dokkum waren het er nog drie. Tussen Jan van der Bij, Sytse de Groot en Dirk de Jong moest de strijd - voor de eerste maal in de Elfstedentochthistorie - worden beslecht door een 'echte' eindsprint. Kortebaanspecialist De Groot liet zich niet verrassen. Hij zette een lange spurt in die voldoende bleek voor de zege. De Groot, die zich in de vorige editie ook al in de prijzen reed, zei dat de ritten op de slagfietser de beste training voor hem waren geweest.

Speculaties

Na afloop werd veel gespeculeerd over de vraag hoe die 'vergissing' bij Nijeziyl had kunnen gebeuren. Zelfs complottheorieën staken de kop op. Werd de kopgroep wellicht bewust de verkeerde kant uitgestuurd? Dat laatste lijkt uitgesloten. Laten we het er maar op houden dat duisternis nu eenmaal een zeer grote vijand van de Elfstedentochtschaatsers is. Voeg daarbij de onvoldoende markering van het parcours en dan is wat ons betreft de oorzaak van de grootste vergissing in de Elfstedentochthistorie wel verklaard. Cor Jongert zei na afloop dat er geen verkeersregelaar bij

Voorwoord.

Het Centraal Bestuur van de Friese Elf-Steden-Vereeniging heeft het genoegen hierbij den leden der Vereeniging en den deelnemers aan den op 22 Januari 1942 gehouden tocht deze speciale Elf-Steden-Courant aan te bieden. Hierin zijn opgenomen de volledige uitslag van de afdelingen Wedstrijd en Tocht, de uitkomsten van de onder de deelnemers gehouden enquête, alsmede verschillende wenken en raadgevingen.

Ter verontschuldiging voor de wel zeer vertraagde verschijning dezer Courant zij opgemerkt, dat de bewerking van de enquête buitengewoon omvangrijk is geweest en veel tijd in beslag heeft genomen.

Het Centraal Bestuur heeft het zeer op prijs gesteld, dat bijkans alle deelnemers hun medewerking hebben verleend aan het welslagen der enquête, en betuigt hun hiervoor langs dezen weg gaarne zijn dank.

Deze Courant zal velen met genoegen doen terugdenken aan den tocht van 1942 en naar we hopen niet alleen hen, die deelnemen aan komende Elf-Steden-Tochten tot nut en voorlichting strekken, maar ook allen, die de schaatsen onderbinden, zoodra Koning Thialf in onze landen zijn intrede doet.

HET CENTRAAL BESTUUR.

POLITIE

Bij aankomst elfstedenrijders is

VERBODEN

dat voetgangers het ijs betreden en schaatsenrijders zich op het ijs verzamelen. - Het publiek mag zich ook niet op de berm begeven, doch moet op de wegen blijven. Niet nakoming van dit verbod is

**HOOGST GEVAARLIJK
EN STRAFBAAR.**

LEEUWARDEN, Januari 1942.

De Commissaris van Politie,
C. KOOL.

het bewuste punt stond. Bij terugkeer was dat wél het geval. Zou de regelaar zich door het hoge aanvangstempo van de kopgroep misschien op de tijd hebben verkeken en te laat op de plaats van bestemming zijn gearriveerd?

Uit een later gehouden enquête bleek, dat 18,6% van de wedstrijd-deelnemers één of meer keren een verkeerde route had genomen. Dat feit heeft het verloop van de wedstrijd in sportief opzicht ongetwijfeld ongunstig beïnvloed. Maar de grootste smet op deze tocht waren de gevolgen van de bevroeringsverschijnselen bij veel deelnemers, waarvan drie, naar later bleek, met dodelijke afloop! Alle drie als gevolg van een tetanusinfectie.

Gosse Blom

Felicities voor Sytse de Groot, winnaar van de Elfstedentocht 1942.

Schaatsenrijders en automobilisten over het bevroren IJsselmeer en de ijsvlakte van de Zuiderzee

Vijftig jaar geleden werd Europa – en dus ook Nederland - getroffen door een ongekend strenge winter, die weken aaneen zou duren. Rond de 21^e december 1962 lag er in het noorden van het land al sneeuw. Dat sneeuwdek zou daar – herhaaldelijk aangevuld – tot begin maart standhouden! Als we aan deze winter denken, staat in het collectieve schaatsgeheugen in de eerste plaats de barre Elfstedentocht van 18 januari 1963 gegrift. Zonder dat we ons misschien realiseren, dat ons land er wekenlang uitzag als een poollandschap. Half februari kondigde het KNMI de definitieve dooi aan. In werkelijkheid bleef die echter uit. De vorst nam weer toe. Daardoor konden in de tweede helft van februari en in begin maart veel ijsevenementen worden georganiseerd. ‘Waar blijven nu die mensen die het altijd maar over de strenge winters van

vroeger hebben?’, schreef de *Leeuwarder Courant* op 9 februari 1963 toen de actuele winter – maar dat wist die journalist niet - nog een forse staart zou krijgen.

Wij blikken in deze kolommen terug op één facet uit die strenge winter, namelijk de tochten over het bevroren IJsselmeer. Her en der kom je in het Eerste Friese Schaatsmuseum herinneringen aan zulke tochten tegen. Het is tegelijkertijd een aardige aanleiding om eens op enkele (veel) oudere voorwerpen te attenderen die herinneren aan tochten over de bevroren Zuiderzee.

IJsselmeertochten

In het jubileumboek van de toen 125-jarige Friesche Ijsbond *‘Het schaatsrijdersland bij uitnemendheid’* (2011) komt een inventarisatie voor van de IJsselmeertochten op de schaats naar Urk en Noord-Holland tussen 21 januari en 3 maart 1963. Wiebe Blauw somt een twintigtal tochten op. De eerste officiële toertocht over het bevroren IJsselmeer vanuit Friesland vond plaats op maandag 21 januari 1963, t.w. Staveren (de toen gangbare naam)-Medemblik v.v. Opmerkelijk detail: vanuit Medemblik startten ruim 1500 schaatsers, terwijl in Staveren maar 323 rijders inschreven. Dat kwam omdat die stad toen in feite alleen per trein bereikbaar was. ‘Alle wegen waren onbegaanbaar door opgewaaide sneeuwduinen. Zelfs de trein werd regelmatig opgehouden door nieuwe stuifduinen. Een aantal Friese rijders was dan ook per auto via de Afsluitdijk naar de startplaats Medemblik gereden’, aldus Wiebe Blauw. De laatste toertochten werden op 3 maart gehouden, t.w. Staveren-Andijk v.v. en Staveren-Lemmer-Andijk v.v. In de tussentijd werden vier toertochten vanuit

Winter '62-'63 nu de „grote vier”

Legendarische seizoenen van 1890-'91 nu al verslagen

(Van onze weerkundige medewerker)

QINDS we enkele weken geleden een tussenbalans van de winter opmaakten is „Rüchburd” stug doorgedaan. Daarbij gebeurden er afgelopen donderdag historisch belangrijke dingen. De winter van 1890-'91, de legendarische, die volgens ouderen het summum was, werd qua kouproductie verslagen.

Hindeloopen georganiseerd: Hindeloopen-Wervershoof vv (17 feb.), Hindeloopen-Andijk (24 feb.), Hindeloopen-Wervershoof-Makkum (26 feb.) en Hindeloopen-Andijk (28 feb.) We laten enkele medailles zien, terwijl hiernaast een persoonlijke impressie volgt over de toertocht Stavoren-Enkhuizen.v.v. op zaterdag 23 februari 1963.

Auto-rally

Misschien verwacht u in een schaatsmuseum geen herinneringstegel, een vaantje, stempelkaarten, medailles en foto's die betrekking hebben op autotochten. Maar natuurlijk laten wij wél spul zien van autorally's op het bevroren IJsselmeer. Als mensen daar nog eens aparte dingen van hebben, houden wij ons altijd aanbevolen', aldus Gauke Bootsma. In die spraakmakende winter 1962/63 werd zelfs driemaal een autorally georganiseerd. De eerste op woensdag 20 februari, toen de ijsclubs van Wervershoof, Hindeloopen, Stavoren en Werkum voor de organisatie tekenden. De 912 deelnemers die zich meldden – het aantal viel menig tegen – kregen geen pooltocht voorgeschoteld, laat staan waaghalzerij. 'Lag onder de banden niet het nauwkeurig geteste ijs, soms vijftig, soms tachtig centimeter dik? Waren de weinige kiswerken niet voorzien van stevige bruggetjes? Had de ANWB niet voor puntgave wegwijzers gezorgd? Reed de Wegenwacht, zeker vijf ploegen sterk, niet onvermoeid zijn routes? En had de rijkspolitie te water niet maar eventjes zeventig man op het ijs gezet?', zo verhaalde een redacteur van de *Leeuwarder Courant* die de rally reed.

'Een illusie van avontuur loste vrij snel op in onvervalst toerisme.' Vier dagen later werden de organisatoren juist wel verrast door een overweldigende toeloop. Met 1500 automobilisten vanuit Werkum en zeker het dubbele aantal vanaf de West-Friese kust (Medemblik, Wervershoof en Enkhuizen) werden files van veertig kilometer genoteerd en zeer lange wachttijden om bij de stempelposten onderweg te geraken. 'We hebben langer stilgestaan dan we gereden hebben', vertelde onlangs een bezoeker van een lezing bij een bejaardensoos ons. 'Om Medemblik in en uit te

Vluchtgedrag

Die vrijdagmiddag kwam mijn vader thuis met de boodschap: 'Ik heb morgen een snipperdag.' We schrokken ervan, Heit nam nooit vrij. Maar ook bij hem had het schaatsvirus toegeslagen. De volgende ochtend reden we met de NTM-bus naar Leeuwarden, vervolgens per trein naar Stavoren. Daar schreven we ons in voor de toertocht Stavoren-Enkhuizen v.v. Welgemoed gingen vader en zoon op pad. De één een voortreffelijk schaatsenrijder met een prachtige, lange slag. Een 'streekrijder' dus. De ander in die tijd bepaald geen uitbinker. Misschien net geen 'knoffelhakke', maar veel meer ook niet. Al gauw werd duidelijk, dat de voormalige Zuiderzee was gezegend met wat wij destijds 'waarme fuotteniis' noemden. De golfjes waren nog bijna zichtbaar in de ijsvloer. Prompt wijzigde zich het gebruikelijke rollenpatroon. Pa – een veertiger – werd ineens een oude man, die de schaatsslag niet meer scheen te beheersen. Hij begon te klagen of zoals de Fries dat zo mooi zegt: 'hielyd mar eamelje en seamelje'. En zoonlief – een aardige voetballer met een prima conditie – bloeide op. Hij danste over de oneindige ijsvlakte.

In Enkhuizen bond mijn vader meteen zijn doorlopers af. 'We moeten maar even naar een café om een uitsmijter.' Het heugde mij niet dat hij iets dergelijks ooit eerder had aangeboden. Toen kenden we die uitdrukking nog niet, nu zouden we zeggen: pa vertoonde vluchtgedrag. We hadden de borden nauwelijks leeg of de volgende verrassing kwam: 'Ik heb er eens even over nagedacht. Volgens mij rijdt er hier vanuit Enkhuizen een bus over de Afsluitdijk naar Leeuwarden. Zullen we die maar nemen?' Tegen de mores van die tijd in sprak ik mijn vader bestraffend toe. Of hij nu helemaal van lotje was getikt!

Enfin, ik kreeg 'm zover, dat hij de schaatsen weer onderbond. Laten we maar zwijgen over al zijn gezemel op de terugreis. In Stavoren had ik wel willen doorrijden naar Urk ('wanneer maken we dit weer mee?'), maar voor pa was dat onbespreekbaar. De herinneringsmedailles waren helaas al op, maar die werden wel nagezonden. In mijn kast met memorabilia liggen twee medailles met de datum 23 februari 1963. Eén is van mijn vader zaliger. 't Zijn misschien wel de meest gekoesterde herinneringen aan mijn toerverleden. De clou van het verhaal heb ik dan nog niet verteld. Ruim een maand na die gedenkwaardige februaridag vierde mijn vader zijn verjaardag. Zo'n ouderwetse familiesamenkomst met de mannen in de voorkamer – nauwelijks zichtbaar door het rookgordijn – en de keuvelende vrouwen in de achterkamer. Ineens vraagt mijn oom Auke aan zijn broer: 'Julie zouden toen op de schaats naar Enkhuizen. Hoe is dat eigenlijk verlopen?' Mijn vader hoefde niet lang na te denken: 'Och jong, dat was een fluitje van een cent!' (hb)

komen, daar hebben we voorover ik me herinner wel ongeveer drie uur over gedaan.'

Frappant genoeg bleef de deelname aan de derde autotocht op zondag 3 maart 1963 beperkt tot zo'n 1100 deelnemers. Wijs geworden door de ervaringen van een week eerder waren allerlei maatregelen getroffen om opstoppen te voorkomen. Daardoor – en door het lenteachtige weer waardoor menige automobilist met open dak reed – werd deze tocht een doorslaand succes.

Lemmer-Urk 1929

Auto's op het bevroren IJsselmeer waren overigens geen nieuw verschijnsel. In hun boek *Een zee van ijs* (2001) vertellen Ron Couwenhoven en Huub Snoep over overtochten per auto over de Zuiderzee in 1929. Niet lang geleden kreeg Gauke Bootsma van een familielid een foto onder ogen van een autotochtje over de Zuiderzee in laatstgenoemd jaar. Bij de receptie van de jubilerende IJsvvereniging Lemmer in januari 2011 toonde zijn neef Fimme Bootsma hem een foto zien van mensen die op de 3^e maart 1929 een tochtje maakten over de Zuiderzee van Lemmer naar Urk. 'Heden was het hier, voor dezen tijd van het jaar, ongewoon druk met het autoverkeer', schreef de correspondent van de LC toen. 'Naar wij vernamen zijn er tezamen ongeveer 30 auto's over de ijsvlakte gegleden.'

Een sigaar van de overkant uit 1891

Bezoekers van lezingen hebben soms verrassende informatie. 't Overkwam me in november in Surhuisterveen. Een lid van de plaatselijke Vrouwen van Nu-afdeling vertelde me, dat ze thuis een sigaar had die in 1891 over de bevroren Zuiderzee uit Enkhuizen was gehaald. Twee weken later liet de 82-jarige mevr. Draaijer-Tjerkstra mij de sigaar zien. Nog volledig intact. De bijbehorende verpakking vormde het 'bewijs', dat dit rookartikel was gekocht bij Logementhouder Th. Boersma bij de Spoorhaven in Enkhuizen. Op de achterkant van het zakje is een rebus afgebeeld met centraal daarin een arrenslee. 'Arbeid Adel' luidt de oplossing. 'We hebben die sigaar al heel lang in familiebezit', aldus mevr. Draaijer. 'Ooit kreeg pake Wietze Schrale van mijn overleden man – mijn schoonmoeder was een Schrale – die sigaar van een logementhouder uit Stavoren. In die omgeving ben ik ook opgegroeid.' Op tafel ligt ook nog een krantenknipsel uit 1963: 'IJstochtsigaar van 72 jaar'. Toen werd er dus ook al over deze sigaar gepubliceerd. De Staverse logementhouder Leendert de Waard had dat rokertje in 1891 gekocht bij zijn collega in Enkhuizen. Wie wat bewaart, heeft wat. De sigaar van de overkant is nu 122 jaar... (hb)

Zilveren lepel

In de oude geschriften komen we ook regelmatig vermeldingen tegen dat Friezen die per schaats of met de arrenslee de bevroren Zuiderzee overtrokken huiswaarts keerden met zilveren – in Noord-Holland - gekochte voorwerpen. Gauke Bootsma showt me een lepel met op de steel een bloemgraving en op de bak de gegraveerde tekst: *Deze Lepel is gehaalt den 14 Febr op Schaatsen van Enkhuisen Door W.F. Veersma W. Veersma en S.W. Veersma Oud 11 Jaar van Warns.* Nader onderzoek wees uit dat deze schaatstocht werd gemaakt op zondag 14 februari

1830 door Wietse Feddrik Veersma, schipper en koopman uit Warns, samen met zijn broer Willem Feddrik Veersma en de 11-jarige Steffen Wietse Veersma. Hoe lang die jonge Steffen samen met zijn vader en zijn oom over die tocht naar Enkhuisen heeft gedaan, weten we niet. Ga er maar vanuit dat Steffen moet hebben genoten van die schaatstrip over de immens grote Zuiderzee en dat hij bij thuiskomst in Warns verschrikkelijk moe moet zijn geweest. Vader kocht dus in Enkhuisen een zilveren lepel en ongetwijfeld heeft hij naderhand die inscriptie in de lepel laten zetten.

Kop en schotel

Uit diezelfde winter dateert een kop en schotel in het museum. Daarop staat: *Den 25 Februarij 1830 is Jacomina Louise van der Werf Geboren Fokke op Schaatsen van Stavoren naar Enkhuisen geweest.* Een set van zes zilveren lepeltes is ook afkomstig van dezelfde eigenaresse.

Op elk lepelte staat een stukje tekst. Als Gauke Bootsma met veel moeite de tekst heeft ontcijferd en ongeveer in de juiste volgorde plaatst, meldt hij mij: *Jacomina Fokke / de lepeltes / 1830 den 25 Febr. / op schaatsen / van Enkhuisen / gehaalt.* Alleen komen we er niet precies achter wat de precieze datering is. Het zou net zo goed 5 of 15 kunnen zijn, maar in elk geval in februari 1830. Een korte zoektocht op Google leert ons dat deze Jacomina Louise Fokke geboren werd op 19 oktober 1803 in Heerenveen en op 4 juli 1824 trouwde met Douwe Hayes van der Werf.

“Een dag om nooit te vergeten”

We eindigen deze terugblik met de schaatstocht over het IJsselmeer, die het meest vers in ons geheugen zit. Recent spraken we nog diverse mensen die op 4 februari 1996 de oversteek waagden. De IJssvereniging ‘Eeengezindheid’ uit Stavoren en de ‘Enkhuizer IJssclub’ organiseerden toen een evenement dat de gemoederen op de dag zelf en ook daarna nog behoorlijk bezig heeft gehouden. De

Leeuwarder Courant berichtte de volgende dag over 20.000 deelnemers die in Enkhuisen waren geregistreerd en in Stavoren tegen de vijftienduizend. ‘Daarboven komen nog duizenden zwartrijders die, ondanks het feit dat de inschrijving was gesloten, die het ijs opgingen om de oversteek te wagen.’ Op last van de politie werd de officiële tocht halverwege de middag afgebroken. Gestrande deelnemers werden met bussen vervoerd van Stavoren naar Enkhuisen en andersom. Overheersten op de zondag zelf vooral op de radio, alsmede ook in diverse maandagkranten de kritische geluiden (‘chaos en veel gewonden’), later kregen de organiserende ijsclubs vooral positieve reacties van enthousiaste deelnemers. Waar een krant bijvoorbeeld schreef over de gevaren (‘een draaiende wind die de talrijke kistwerken in beweging bracht’), waren talrijke deelnemers juist opgetogen over wat ze onderweg tegenkwamen: ‘Natuurlijk vormden de gebieden waar het ijs in het verleden gekruid heeft geringe moeilijkheden voor schaatser. Iedere deelnemer heeft bewust die moeilijkheden geaccepteerd. Verder zijn juist die stukken bevroren gekruid ijs een bijzonder natuurverschijnsel, dat alleen in zo’n tocht van nabij bewonderd kan worden. ‘Dit laatste citaat is afkomstig uit het boekje *“Een dag om nooit te vergeten”*, geschreven door Ron Couwenhoven en uitgegeven door de ijsclubs in Enkhuisen Stavoren. Daarin komt ook het evaluatie-rapport van de gemeentebesturen aan de orde, dat besluit met de opmerking: ‘Aan de hand van de ervaringen is bij deze notitie een overzicht gevoegd van aandachtspunten voor een volgende tocht. Wanneer????’ Nog prangender lijkt ons inmiddels – vijftien jaar verder – de vraag: hoe organiseer je eigenlijk een volgende IJsselmeertocht in het tijdperk van de sociale media?

Hedman
Bijlsma

Na het overlijden van Aad de Koning in mei 2010 kreeg het Schaatsmuseum de schaatsspullen van deze Noord-Hollander. Gosse Blom zet diens schaatsverrichtingen op een rijtje. En waarom ontbrak De Koning in het verleden bij enkele reünies?

Adrianus Jacobus Petrus (Aad de Koning - destijds stukadoor in het vlakbij Purmerend gelegen dorp Zuidoostbeemster - was een verdienstelijke wedstrijdschaatser. Zijn vader Sjaak de Koning won in 1914 de Nederlandse schaatstitel.

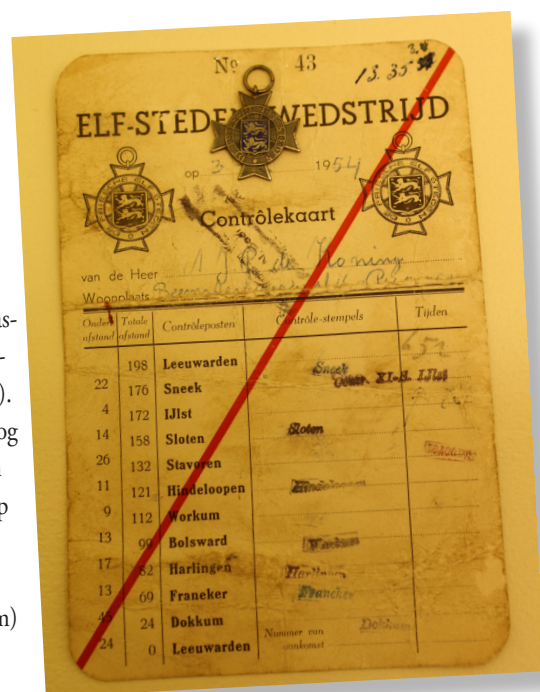
Veel bekender was nog diens broer, de legendarische Coen de Koning, tegen wie Aad dus oom moest zeggen. Aad de Koning (1928-2010) begon ook op de langebaan. Veel uitslagen zijn er niet van hem overgeleverd want hij kwam in actie in een tijd, dat er in ons land nog geen kunstijsbanen waren. Wel deed hij in 1947 mee op het NK in Rotterdam. Een jaar later werd Aad in de nationale kernploeg opgenomen. Internationaal startte hij in het EK 1951 in het Bislett Stadion te Oslo, waar hij niet doordrong tot de laatste tien van het eindklassement. Eenmaal kwam hij uit op de Olympische Winterspelen. In 1948 te St. Moritz deed De Koning mee aan de 500, 1500 en 5000 m met respectievelijk een 23e, 25e en 20e plaats.

‘Tochtenrijden’

Na 1952 zette Aad de Koning een punt achter het langebaanschaatsen. Wel ging hij door met het ‘tochtenrijden’ - tegenwoordig zouden wij zeggen: marathons op natuurijs – dat hem erg goed lag. Graag had hij de Elfstedentocht willen winnen, maar het bleef bij ereplaatsen. Enkele andere ritten schreef hij wel op zijn naam. Zo won hij tweemaal de Zeevangsdorpentocht (1954 en 1956), verder in 1956 de

Vijfdorpentocht te Oudendijk (40 km) en in dat jaar ook een belangrijke klassieker, de 18e Dorpentocht (100 km). Tenslotte was er nog een vijfde plaats in het kampioenschap van de Gouwee (Monnickendam-Marken v.v., 40 km) in 1954.

Elfstedentocht 1954

Aad de Koning reed driemaal de wedstrijdeditie van de Elfstedentocht waarbij hij telkens een hoofdrol vervulde. Met die Tocht der Tochten had hij overigens een haat-liefdeverhouding. Niet dat hij problemen kende met de Tocht ‘an sich’, maar de organisatoren van het evenement konden bij hem niet altijd goed doen. Dat valt ook nog wel te begrijpen, want met name bij de eerste twee door hem gereden Tochten verliep de strijd voor de overwinning beide keren niet vlekkeloos. In 1954 kwam door enkele misverstanden de eindsprint niet uit de verf. Twee jaar later gingen de vijf koplopers gezamenlijk over de finish met alle ophef nadien tot gevolg. De beslissingen, die het bestuur rond die beide Tochten nam, hebben De Koning altijd achtervolgd.

Over de eindfase van de Tocht 1954 werd lang nagepraat. Het verloop van de Tocht was weliswaar niet spectaculair, maar bij de aankomst van de kopgroep in Leeuwarden gebeurde er van alles. Voordat men de finish nabij de Oldehove bereikte, moesten de rijders eerst nog een smalle klúnplaats bij de Noorderbrug passeren. Die was door de organisatie in allerijl aangelegd omdat men het ijs onder de brug niet betrouwbaar vond. De vijf koplopers - waaronder Aad de Koning - wisten dat niet, met als gevolg dat zij plotseling een hindernis zagen opdoemen. Jeen van den Berg, die op dat moment de kop was opgedrongen, zag de ‘kippenloop’ tijdig en kon in eerste positie de eindsprint inzetten. Bij een bordje

Eindstreep onderkende niet iedereen meteen het tweede regeltje (in kleinere letters) over 500 meter. Jeen van den Berg wist uiteindelijk het beste met de verwarrende omstandigheden om te gaan. Hij won vóór Aad de Koning die de ‘ondankbare’ tweede plaats bezette.

Afspraak

Bij de Tocht van 1956 zat De Koning de hele dag in de voorste gelederen. Na de controlepost te Franeker dunde de kopgroep uit tot zes man. Bij Vrouwbuurt viel er nog een kanshebber af want Jeen van den Berg wisselde daar van schaatsen. De vijf overgeblevenen

(Jan J. Van der Hoorn, Aad de Koning, Jeen Nauta, Anton Verhoeven en Maus Wijnhout) moesten op de Stadsgracht te Leeuwarden voor de prijzen strijden. Van 'strijd' kwam weinig terecht want de vijf maakten de afspraak gezamenlijk aan te komen. In 1940 was ook iets dergelijks gebeurd maar die afspraak ging feitelijk met de finish in zicht helemaal de mist in. Zover lieten de rijders het ditmaal niet komen. Men hield elkaar stevig vast bij het gezamenlijk passeren van de finishlijn. Dat was voor menigeen niet meer verrassend, want Aad de Koning had onderweg aan een ANP-verslaggever al doorgegeven dat er in Leeuwarden geen eindsprint zou komen. Dat nieuws haalde de radio. Veel mensen wisten dit dus, alleen het bestuur was het nog niet ter ore gekomen. De bestuursleden waren dan ook *not amused* over de aankomst van de rijders. De vijf eerstaankomenden werden één voor één bij het bestuur ontboden om uitleg te geven over hun gebrek aan strijdlust. De Koning herinnerde de bestuursleden fijntjes aan de chaos aan het slot van de Tocht van 1954. Dat had hem geen vertrouwen gegeven over een correcte afloop van deze Tocht. Het bestuur stond voor een dilemma. Als het de vijf

koplopers zou diskwalificeren, moest Jeen van den Berg als nummer zes gekroond worden tot winnaar. Maar Van den Berg had aangegeven dat hij een tweede prijs graag zou willen accepteren, maar de gouden medaille beslist niet. Van armoe besliste het bestuur dat alle prijzen werden ingehouden. De vijf eerstaankomenden werden allen op nummer één geklasseerd in de volgorde die de jury had geconstateerd (De Koning was daarbij derde), maar een winnaar werd niet uitgeroepen. Het bestuur bleef dus eigenaar van de krans. De vijf koplopers kregen naderhand bij verschillende gelegenheden de eer die overwinnaars toekwam. Aad de Koning werd bijvoorbeeld twee dagen na de Tocht in een restaurant in Zuidoostbeemster gehuldigd door de IJssclub Purmerend. Van de voorzitter van die club kreeg de schaatscrack een paar nieuwe noren. Het bestuur van de Vereniging 'De Friesche Elf Steden' liet evenwel doorschemeren dat het niet wilde meewerken aan huldigingen waarbij de indruk zou worden

De doorkomst in 1956 in Workum met voorop Aad de Koning. Links van hem Jaap van der Meer en rechts Jan van der Hoorn ('Jonge Jan'), Age Tichelaar en Maus Wijnhout.

gewekt dat de vijf eerstaankomenden van de Tocht van 1956 de winnaars waren.

Val

In de beruchte Tocht van 1963 kreeg Aad de Koning zijn laatste kans om een gooi naar de overwinning te doen. Hij reed lange tijd mee in de kopgroep. Op het IJsselmeer, tussen Hindeloopen en Workum, gingen zijn kansen op een hoge klassering evenwel in rook op. Wat hem nog nooit was overkomen, gebeurde nu: hij maakte een ernstige val. Wel kon hij de Tocht nog vervolgen, maar de kopgroep achterhaalde hij niet meer. De man uit Zuidoostbeemster moest zich tevreden stellen met een achtste plaats.

Tweemaal viel Aad de Koning in de Elfstedentocht dus in de prijzen (2^e in 1954 en 8^e in 1963). De tocht van 1956 leverde hem alleen het kruisje op. Dat het bestuur van de Vereniging 'De Friesche Elf Steden' hem en zijn collega's als winnaars van de Tocht van 1956 negeerden, heeft De Koning zich altijd aangetrokken. Dit zal ook de reden geweest zijn dat hij bijvoorbeeld niet verscheen bij enkele reünies in het Schaatsmuseum, waarvoor hij wel degelijk was uitgenodigd. In 1999 was hij wel te gast in een programma van journalist Mart Smeets, waarin alle gehouden Elfstedentochten de revue passeerden. In die uitzending herhaalde De Koning zijn motivering om in 1956 gelijktijdig over de finish te gaan, namelijk de chaotische situatie van de aankomst in 1954. Hij wilde geen antwoord geven op de vraag wie het initiatief nam voor de befaamde afspraak. Er was tussen de rijders afgesproken daarover geen mededeling te doen. De Koning heeft zich altijd aan die afspraak gehouden.

Gosse Blom

De krans die nooit werd uitgereikt... Het kvintet Jeen Nauta, Jan van der Hoorn, Aad de Koning, Anton Verhoeven en Maus Wijnhout werd niet tot winnaar uitgeroepen.

Nieuwe aanwinsten Nieuwe aanwinsten

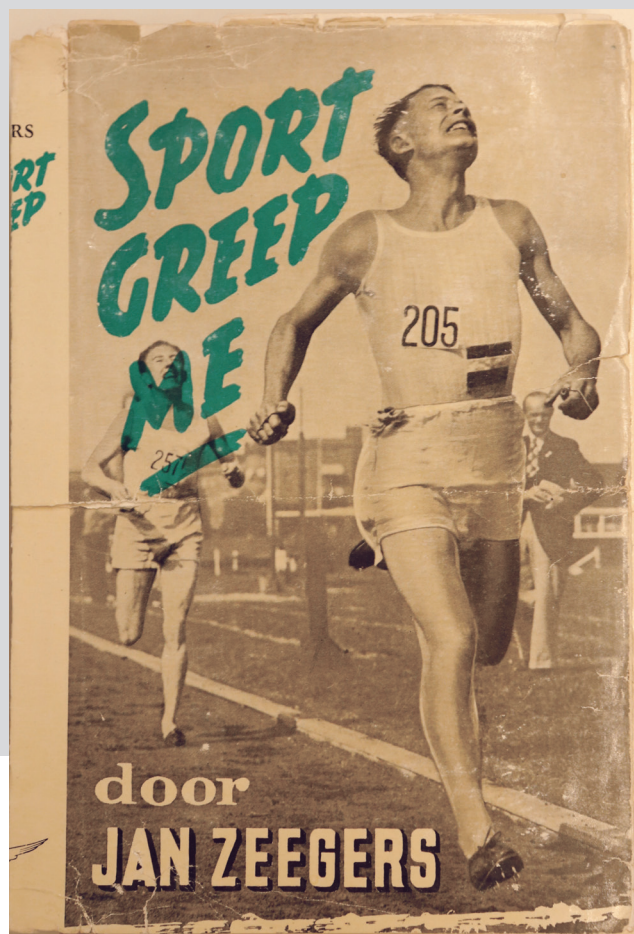
Twee sporticonen: Jan Zeegers en Jan Stender

Wie kent de namen nog die boven dit artikel staan? Ooit waren het begrippen in de vaderlandse sportwereld. Laat Gauke Bootsma nu uitgerekend van die twee sporticonen prijzen en andere memorabilia hebben ontvangen. Spullen die inmiddels in twee vitrines zijn uitgesteld.

‘Het materiaal van Jan Zeegers is destijds bij een sportvriend van hem in Amsterdam beland’, aldus Gauke. ‘Tegen het aanbod om dat spul in het museum op te nemen, kon ik beslist geen “nee” zeggen. Want ik heb die Zeegers altijd al een apart man gevonden. Hoef je alleen maar dat boek van hem te lezen.’

‘Sport Greep Me’

‘*Sport Greep Me*’ (uitgegeven in 1950) is inderdaad een fascinerende autobiografie. Het is het verslag van een sportman, die bepaald geen natuurtalent was. ‘Hij was eigenlijk te zwaar gebouwd en had geen sterke beenspieren. Maar hij wilde slagen!’, zo schreef iemand eens over dit voorbeeld van energie en wilskracht. Tussen 1922 en 1938 won Zeegers als atleet 44 Nederlandse kampioenschappen en brak hij 38 keer een nationaal record. Aantallen die nog groter hadden kunnen zijn als er niet zijn voortdurende aanvaringen met sportofficials waren geweest. Lees maar in het jubileumboek van de Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie: ‘Door zijn

egocentrische houding achtte hij zich voortdurend te kort gedaan. Het kwam hem enige malen op een schorsing te staan.’

Jan Zeegers - in 1924 en 1928 deelnemer aan de Olympische Spelen - was niet alleen goed in atletiek. De Amsterdammer was ook een verdienstelijk roeier, zwemmer, zeiler, wandelaar in de Vierdaagse én schaatser. En dat alles tot op gevorderde leeftijd. ‘Zestig jaar oud is Jan Zeegers nu, maar nog altijd vitaal en dezelfde felle vechter als vroeger op de lange afstand’, lezen we in een tijdschriftartikel uit de jaren zestig. ‘Het vechten zit hem in het bloed en onsportiviteit en rechtvaardigheid zal hij fel bestrijden, zijn leven lang.’

Elfstedentocht

In dat tijdschrift uit 1962 staat in een bijschrift bij een foto: ‘Jan Zeegers

is nog altijd een verwoed schaatsenrijder. Hij zit te popelen om zijn negende Elfstedentocht te volbrengen.' Of dat klopt, betwijfelen we. In zijn autobiografie vertelt Zeegers over zes deelnames, waarin hij vijf Elfstedenkruisjes behaalde. 'Wekenlang heb ik een pijnlijke rug gehad', schreef hij na de Tocht in 1929. Hij eindigde daarin als 52e. Vier jaar later bleek, nadat zijn schaatsmakker Willem van der Veer hen had opgegeven 'dat men in Leeuwarden ons voor de tochtafdeling had ingeschreven in plaats van voor de wedstrijdcategorie'. Zeegers arriveerde op de 16e december 1933 als zesde van de toerrijders. In de editie van 1940 was hij weer deelnemer aan de wedstrijd (79e). Over 1941 schrijft Zeegers: 'Om 5.18 uur, nog met daglicht, kwam ik aan de finish van mijn vierde Elfstedenkruisje. Als 98ste van de 494 wedstrijrijders der circa 600 gestarten.' Die tocht staat ook vermeld op het wandbord in de vitrine. Maar het gekke is dat we

Jan Zeegers onderweg als toerrijder in de Elfstedentocht 1933.

zijn naam niet tegenkomen in de wedstrijduitslag in de gangbare Elfstedenboeken. Misschien toch de toertocht gereden? In 1942 startte Zeegers met ontstoken hielen, die hij had opgelopen in de enkele dagen tevoren verreden Elfmerentocht. 'De masseur van mijn atletiekclub adviseerde mij een paar enkelkousen te kopen, die de verbanden dan goed op hun plaats zouden houden.' Tijdens

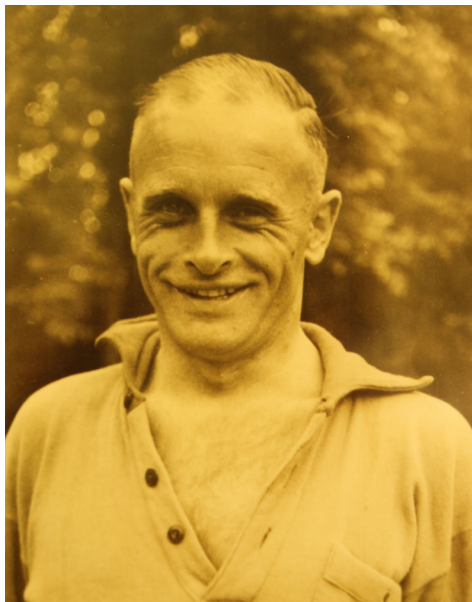
die Tocht kampte Zeegers van meet af aan met bevroeringsproblemen aan de ogen. Daarnaast zorgden die enkelkousen ervoor dat zijn bloedsomloop werd gestremd met als gevolg 'gevoelloze vleesklopjes'. Toch bereikte hij net voor half zes als 449e de finish. Anders liep het af in 1947. Na een val bij het binnenrijden van de haven van Workum wist Zeegers Bolsward nog op de schaats te bereiken, maar daar wist zijn vrouw hem met veel overredingskracht van het ijs te krijgen. 'Ik reed op een afstand van vijf à zes meter voorbij, zonder dat ze me herkende met mijn bebloed en door de koude erg versmald gezicht, een opgezwollen kin en een dikke bovenlip.' Omdat het boek van Jan Zeegers in 1950 uitkwam, houdt daar zijn eigen Elfstedenverhaal op. Maar hij moet nadien zeker nog in één of twee tochten zijn gestart. Op basis van bronnenmateriaal kwam Johannes Lolkama in zijn boek *De Tocht der Tochten* (2001) tot in totaal 7 starts voor Jan Zeegers in de periode 1929 tot en met 1963. Daarbij zou sprake zijn van 4 wedstrijdresultaten en 2 voltooide tochten, dus in totaal 6 kruisjes. We hebben een en ander niet precies kunnen reconstrueren, dus is de exacte erelijst van Zeegers voorlopig nog verborgen 'in de nevelen van de Elfstedengeschiedenis' (citaat Lolkama).

Controversieel

Wie zijn hele carrière doorlicht, kan niet anders concluderen dat Jan Zeegers een controversieel figuur is geweest. 'Hij had ronduit de pest aan de officials van de KNAU' (zoals Jurryt van de Vooren in een artikel op *Sportgeschiedenis.nl* schreef), maar dat was wederzijds. Zeegers hield de gemoederen voortdurend bezig.

Daarom is – ook nu nog - *Sport Greep Me* boeiende lectuur. 'Dit boek zal wellicht als een aan meer kanten snijdend mes werken en mogelijk – het is de eigenschap van een mes – hier en daar wel eens pijnlijk scherp zijn', aldus Zeegers in zijn voorwoord. Je komt zijn uitgesproken opvattingen ook tegen in zijn Elfstedenmemoires. Dat in 1933 Abe de Vries en Sipke Castelein beiden tot winnaars werden uitgeroepen, paste absoluut niet in zijn denkbeelden over sport. Laat staan de gang van zaken in 1940. 'De jury had eenvoudig Piet Keyzer tot winnaar moeten verklaren. Dan zou de gehele Nederlandse (dus inclusief de Friese, daar ben ik van overtuigd) sportwereld tegelijkertijd Adema veroordeeld hebben als de oorzaak tot de woordbreuk. Maar tevens zouden door de onverbiddelijke houding van de jury dergelijke afspraken nooit meer gemaakt worden.' Bij diezelfde editie fulmineerde hij tegen het besluit 'dat iedere rijder, die de dorpen Vrouwbuurtstermolen en Wier (of verder) bereikt had, geacht werd de héle Elfstedentocht ... volbracht te hebben'. De Elfstedentocht van 1947 noemde hij 'een schandvlek in de schaatsgeschiedenis van ons landje'. Zijn conclusie: 'Het Elfstedenbestuur wist drommels goed, dat tientallen kilometers niet te berijden waren. En toch liet het duizenden niets vermoedenden los op zulk een parcours.' En over het probleem van het 'opleggen' en het 'zuigen' in die tocht: 'Het zou het zuiverste zijn ruiterlijk toe te geven, dat de gehele uitslag van de 1947-wedstrijd geannuleerd diende te worden en de smokkelaars ook hun kruisje niet zouden krijgen.'

Om vervolgens zijn kritiek én adviezen voor volgende tochten te beëindigen met de passage: 'Tussen Maandag 21 Juli en Zondag 26 Juli 1947 volbrachten mijn vrouw en ik, in onze wherry (= een roeiboot), elkaar om beurten aan de riemen aflossend, de Elfstedentocht te water. We genoten volop in deze uitzonderlijk mooie zomer, die wel zeer contrasteerde met het weer van de meeste tochten per schaats over ditzelfde Friese waterlandschap.'

Jan Stender

Als de naam Jan Stender lezers van deze Kroniek nog iets zegt, dan kan het niet anders of ze herinneren zich iets van zijn grote rol in het vaderlandse zwemmen. Zelf was hij ooit waterpolo-international. Later ontwikkelde Stender zich tot een internationaal gerespecteerd zwemcoach die vooral kort na de oorlog grote successen boekte met zijn pupillen bij 'De Robben' in Hilversum. Ze noemden hem 'De

Gorilla'. Enerzijds door zijn ruige beharing op borst en rug, maar ook door zijn gedreven en eigenzinnige aanpak. 'Hij kon een stuk ijzer leren zwemmen', zei men wel eens, maar bovenal was hij een kampioenenkweker. Namen als Nel van Vliet, Mary Kok, Geertje Wielema, Lenie en Judith de Nijs, Atie Voorbij en Herman Willemse spraken nationaal en internationaal tot de verbeelding. In zijn jonge jaren deed Stender (1906-1989) aan meer sporten, o.a. voetbal, wielrennen, atletiek en boksen. 'En hij hield ook van bevroren water', zegt Gauke Bootsma als we voor de vitrine staan met schaatsmedailles en stempelkaarten. 'Je ziet: die man heeft ook enkele keren de Elfstedentocht gereden. Toen Ton Bijkerk, de sporthistoricus die alles weet van de Olympische geschiedbeschrijving, mij deze dingen van Stender aanbood, heb ik onmiddellijk toegehaapt. Ik vind het boeiend voor ons museum om te laten zien hoe het schaatsen ook bij andere sportgrootheden een belangrijke plaats innam.'

Hedman Bijlsma

Nieuwe aanwinsten Nieuwe aanwinsten

Vitrine Jan Stender. (bb)

Na afloop van de jaarvergadering van de Koninklijke Vereniging 'De Friesche Elf Steden' op 14 december 2012 nam het bestuur bij monde van ijsmeester Jan Oostenbrug afscheid van assistent-rayon Gauke Bootsma. Zijn beloning: een fraai kleinood met kruisje. (Foto's: Hedman Bijlsma)

De Hindelooper prikslee (Hylper pykslide)

De beschilderde Hindelooper prikslee is een zitslee met een zitvlak dat vanaf de rugkant enigszins naar beneden afbuigt. Een opvallend kenmerk is het hakkebord dat als rugsteun dient. Op de achterzijde hiervan is een uitgesneden en beschilderde afbeelding gemaakt, meestal met een Bijbelse voorstelling. De binnenzijde is beschilderd. De zijkanten

van de slee zijn gedecoreerd met vrijwel altijd de kleur rood, soms met snijwerk aan de bovenkanten. Het snijwerk loopt aan de voorkant uit op een vogelmotief. Bij antieke sleden zien wij variaties in de bewerking van het zitvlak. Dat is geverfd, gedecoreerd of gemarmerd. De zitsteun is gesneden en/of gemarmerd. Bij diverse sleden is enkele centimeters van de voorkant een gat aangebracht in de vorm van een hart. Zodra de slede niet als vervoermiddel gebruikt werd, konden daarin de ijzeren punten van de prikstokken gestoken worden, dit om te voorkomen dat de stokken van de slee afgleden.

De prikstokken zijn gemarmerd en een enkele keer ook wel gedecoreerd. De steunen aan de onderkant van de slee zijn rood geverfd. Verder is de gehele onderkant geverfd in donkere tinten met daarop aangebracht afbeeldingen van zon, maan en sterren. Dat was geen overbodig werk want de Hindelooper prikslee werd eertijds (en nu nog wel) aan het plafond gehangen.

'It hardpykjen': een oude traditie

Het Hindelooper priksleeën (*hardpykje*) is uniek, al is het alleen maar om het feit dat het een traditie betreft die meer dan 150 jaar oud is.

Het is bovendien uniek omdat tot nu toe bij deze traditie de tijd is stil blijven staan. Als evenement werd (en wordt) het gehouden bij speciale gelegenheden, meestal ijsfeesten. Vooral bij lange en strenge winters was er destijds volop gelegenheid ijsfeesten te organiseren. Het priksleeën ontbrak daarbij gewoonlijk niet. Tegenwoordig is er echter 'concurrentie' van wedstrijden van paarden en arrenslee, het beljeien. Het Hindelooper priksleeën en paard-en arrenslee-wedstrijden zijn populair bij een breed publiek, maar door het gebrek aan strenge winters komen deelnemers aan deze traditionele sporten maar zelden in actie.

De deelnemers dragen bij het *hardpykjen* de traditionele dracht. De eerste vermelding in de geschiedenis betreft een wedstrijd voor 'ongehuwde meisjes' die in 1838 mochten

uitkomen in het kader van groot ijsfeest op de bevroren Zuiderzee dat een aantal dagen duurde. Pas aan het einde van de negentiende eeuw werd het *hardpykjen* weer van stal gehaald. Het waren evenwel clubs buiten de stad die de Hindeloopers uitnodigden voor een demonstratiewedstrijd. Zo kwamen de Hindeloopers te Bolsward (1893) en Leeuwarden (1895) in actie. Vooral de laatstgenoemde wedstrijd was van belang omdat die de Hindelooper ijsclub deed besluiten ook een dergelijk evenement op te zetten. Dat gebeurde twee jaar later. Daarna volgden in de volgende eeuw nog enkele wedstrijden, uiteraard ook in de beruchte winters van 1917, 1929 en 1963. Tot nu werd twaalfmaal het *hardpykjen* gehouden, de laatste maal in 1997.

Gosse Blom

‘Vanuit de luie stoel op bezoek bij de grootste rommelmarkt van Nederland’

Voor onze rubriek ‘Friese verzamelaars’ rijden we op een decemberavond naar Dokkum. In 1988 verhuisde Harry Karssies naar Friesland: ‘het mekka van de schaatsport’. De geboren Zuid-Hollander was toen al verzamelaar, maar in deze provincie zou de hobby in 25 jaar uitgroeien tot een passie die hem – ondanks zijn werkring – elke dag wel even bezig houdt. ‘Wat is dit toch leuk om zo een avond over je liefhebberij te kunnen kletsen’, zegt Karssies als we hem – en zijn vrouw – bedanken voor de gastvrijheid.

‘Verzamelen moet in je genen zitten’, zegt onze gesprekspartner. ‘Verder was ik als kind al gek van het ijs.’ In zijn geboorteplaats Gorinchem en in de Alblasterwaard schaatste hij volop. ‘Maar ik heb noordelijke roots. Mijn ouders kwamen uit Groningen. Vooral mijn opa (een schipper) kon aardig schaatsen. Ik koester nog het horloge dat hij ooit bij een hardrijderij won.’ Zijn verzamelwoede ontloek toen Harry Karssies in een winkeltje een paar oude schaatsen zag liggen met een merknaam in het ijzer. ‘Later vond ik een paar Groninger schaatsen op een rommelmarkt. Goed beschouwd sloeg de vonk echt over, toen ik in Gorinchem ergens een paar Waddinxveense schaatsen tegenkwam. Ik probeerde informatie op te sporen over oude schaatsen en ben ergens in 1985 of 1986 lid geworden van De Poolster.’

Breedte

Via de kennismaking met de mensen van die verzamelkring én de contacten op de jaarlijkse bijeenkomsten begon de sneeuwbal

Al pratend komen enkele bijzondere segmenten in zijn collectie aan de orde. Om te beginnen de verzameling oude ansichtkaarten waarop leden van het Koninklijk Huis aan het schaatsen zijn. ‘Ik heb er zo’n 160. Misschien bezit ik op dat punt wel de grootste collectie in Nederland. Indertijd kon je op ansichtkaartenbeurzen nog redelijk gemakkelijk aan zulke kaarten komen. Ik heb ze chronologisch gerangschikt in een map, waardoor je een aardig overzicht krijgt.’ We zien even later een jonge Wilhelmina op de schaats en ook prachtige kaarten van haar latere bezoeken aan ‘De IJclub’ in Leeuwarden.

te rollen. ‘Je ontdekt dan dat je veel meer leuke dingen kunt verzamelen. Naast oude schaatsen bijvoorbeeld reclamemateriaal van schaatsfabrieken en schaatsmakers of neem die prachtige kinderboeken met beschrijvingen van ijs- en winterpret, of slijpblokken of oude prenten. Zo is na verloop van tijd ook de breedte in mijn verzameling ontstaan.’

Bruining

De familie Karssies, die eerst twaalf jaar in Engwierum woonde, streek in 2000 in Dokkum neer. Daar begon voor Harry steeds meer de figuur van Hendrik Bruining te leven. ‘Eerst door zijn kinderboeken. *Bouke, de hardrijder* en ook *Oude Wjtske* zijn doorspekt met verhalen over winter en schaatsen.’ De onderwijzer Bruining was aan het begin van de 20e eeuw secretaris van de ijsclub. ‘Maar hij was ook een heel verdienstelijk schilder. Zijn schetsboeken die in het museum liggen, laten heel duidelijk zijn voorliefde voor ijs en schaatsen zien.’ Sinds een half jaar hangt bij de familie Karssies een echte Bruining aan de muur. ‘Ik heb die aquarel ergens in de provincie op de kop getikt en daarna laten restaureren. Zo’n buitenkansje laat je als Bruining-minnaar niet liggen. Het is heel duidelijk een afbeelding van Aalsum.’

Oude schaatsen

Nadat ook fraaie oude Elfsteden-stempelkaarten, reclamefolders van schaatsmakers en materiaal over de winter 1928/29 de revue hebben gepasseerd, benadrukt de verzamelaar dat voor

FRIESE VERZAMELAARS

hem het vergroten van zijn collectie oude schaatsen voorop staat. 'De Hollandse schaatsen en Hollandse baanschaatsen zijn het mooist. En ook krujschaatsen die nauwelijks in Friesland voorkwamen. Heb je meteen het opvallende verschil. Bij de Hollanders kwam veel bombarie en veel poeha voor. De Friese schaatsen waren veel eenvoudiger. Rechttoe, rechtaan en degelijk. Je moest er vooral mee van A naar B kunnen. Maar het is natuurlijk prachtig als je nauwelijks bekende Friese schaatsen vindt. Ik heb een paar met daarin het merk G.V.D.B. Die zijn indertijd gemaakt door een smid in Holwerd, een voorvader van de kaatser Gert-Anne van der Bos. Een tweede paar zul je binnen de verzamelaarskring De Poolster tevergeefs zoeken.' Graag reist Harry Karssies zo nu en dan af naar Hindeloopen om weer eens rond te neuzen in het schaatsmuseum. 'Gauke heeft voor mij de grootste collectie die er bestaat. Dat museum is heel laagdrempelig en je bent er altijd welkom. Als je er met Gauke een kop koffie gaat drinken, zit je er twee uur later nog. De tijd vliegt voorbij tijdens gesprekken over deze passie.' Zelf schaatst hij nog altijd. In 1997 reed Karssies de Elfstedentocht. 'In 1986 ben ik nog lid geworden. Dat kon toen nog via het toesturen van een uittreksel uit het bevolkingsregister. Ik behoorde tot de 3000 gelukkigen die werden toegevoegd.' Trainen doet hij door in de zomer te fietsen en 's winters zoveel mogelijk eenmaal per week te schaatsen op de kunstijsbaan in Groningen, waar hij lid is van YVG.

Veranderingen

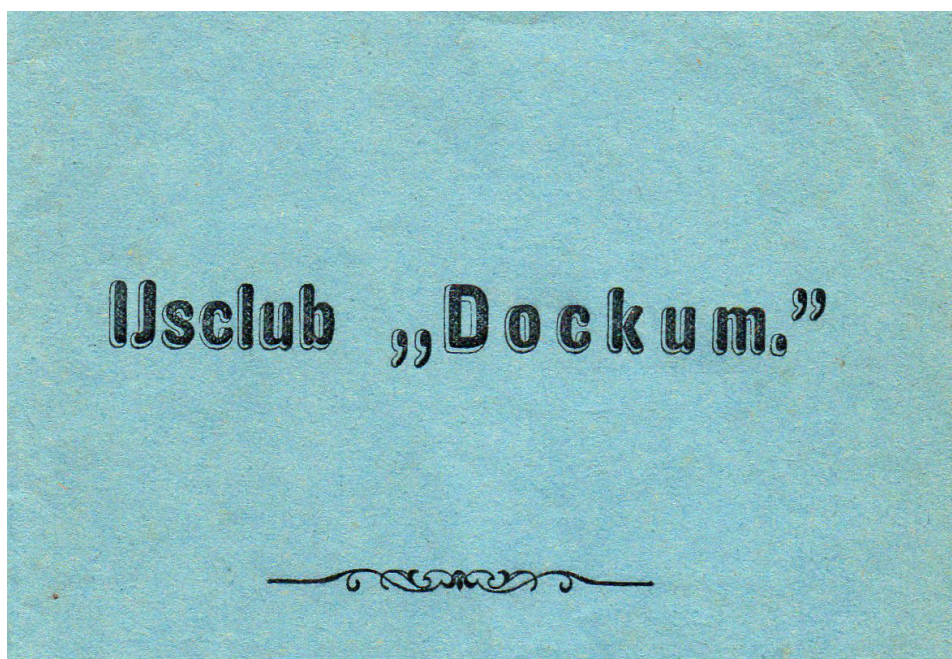
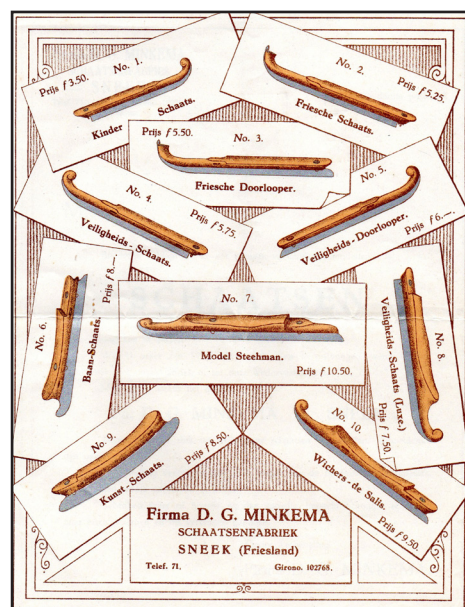
Er is de laatste jaren veel veranderd in het leven van de verzamelaar. 'Vroeger liep ik alle rommelmarkten en verzamelaarsbeurzen af', vertelt Karssies. 'Dat hoef je nu niet meer te doen. Tegenwoordig ga ik elke dag als ik van mijn werk thuis kom even op *Marktplaats* kijken. Daar kun je vanuit je luie stoel rondstruinen op de grootste rommelmarkt van Nederland. Ik hoef overigens niet alles te hebben en verzamel in feite alleen Nederlands spul.'

Soms krijg je een tip. Zoals die keer toen Gauke Bootsma belde. 'Iemand uit Dokkum had een zilveren schaatsje aangeboden. Gauke had dat al. Of dat misschien iets voor mij was? Laat die man nauwelijks 50 meter van ons huis wonen. Van hem kocht ik het verguld-zilveren schaatsje van 75 mm lengte dat de Friese Ijsbond in 1911 aan de aangesloten ijsclubs aanbood. Prachtig toch!'

Koninklijke IJclub Dockum

We eindigen letterlijk en figuurlijk in Dokkum. De gastheer bezit als inwoner van die stad diverse interessante spullen over de Koninklijke IJclub Dockum. Maar één ding zit 'm dwars. 'Het stoort me dat het verhaal maar in leven blijft dat dit de oudste ijsclub van Nederland zou zijn. Je kunt immers heel goed onderbouwen dat dit beslist niet het geval is.' Hij wijst op een klein boekje in zijn collectie waarop staat vermeld *Opgericht 3 Januari 1887*. Er is ook nog een interpretatie mogelijk dat de directie van de Dokkumer hardrijderij zich in 1880 transformeerde in een club met contribuerende leden. 'Maar daarvoor was er alleen een groepje heren dat zich Directie noemde maar geen ijsclub met leden. Iedereen houdt dat verhaal van oudste ijsclub maar wat in stand, maar het wordt tijd dat het eens echt gerectificeerd wordt.'

Hedman Bijlsma

Café Restaurant De Friese Doorloper

Volgens het fraaie uithangbord aan de gevel bevindt zich hier het Café Restaurant *De Friese Doorloper*. Al hebben onze kleinkinderen het steevast over het 'Pannenkoekmuseum'. Misschien circuleren er nog wel meer benamingen, maar de donateurs en vaste Hindeloopen-gangers weten waar we het over hebben: de horecavoorziening bij het Eerste Friese Schaatsmuseum. Een heel vertrouwd adres waar het prima toeven is – zowel binnen als op het terras aan het water – bij de bezoeken aan het museum, een reünie of een speciale happening. Je weet bijna niet beter meer of die voorziening is er altijd al geweest...

Dertig jaar geleden – op donderdag 28 april 1983 – verrichtte Jeen van den Berg de openingshandeling van het Eerste Friese Schaatsmuseum via het wegtrekken van de Nederlandse en de Friese vlag van het uit een grote schaats bestaande uithangbord. Het gehele museum besloeg zo'n 85 m² op de zolder boven de winkel en de schilderswerkplaats. 'Je kon geen kop koffie krijgen en wc's hadden we niet', zo vertelt Gauke Bootsma als we samen met dochter Grietje en zoon Pieter terugkijken op dat allereerste begin.

Koffie

Na een eerste uitbreiding op de begane grond, vijftienving jaar geleden, werd de roep allengs luider om iets in de horecasfeer te doen. 'Vooral 's winters was hier alles dicht in Hindeloopen. Bezoekers vroegen regelmatig: kunnen we ook ergens koffie krijgen?'

Zo deed de koffieautomaat in het museum zijn intrede. In 1991 werd een nieuwe mijlpaal bereikt via een uitbreiding met de Elfstedenzaal én een koffie- en theeschenkerij. 'We zijn begonnen met koffie en thee, en ook brood met huzarensalade.' Lachend vertellen de kinderen hoe hun vader zijn eerste kopje koffie aan een klant serveerde: 'Het was meer water dan koffie.' De groeiende bekendheid van het museum leverde snel een groter aantal bezoekers op. 'De echte loop kwam erin toen het huis vrijkwam waarin eerst dochter Hendrika woonde', aldus Gauke Bootsma.

Grietje Koldewijn-Bootsma en Pieter Bootsma achter de bar van 'De Friese Doorloper'. (Foto: Hedman Bijlsma)

Grietje vult dat nog verder aan: 'Met dat voorste gedeelte erbij was in het straatje nadrukkelijker zichtbaar dat je iets bij ons kon nuttigen. We kregen vanaf dat ogenblik twee soorten publiek: de museumbezoekers, maar ook mensen die in de eerste plaats kwamen om iets te eten en/of te drinken.'

Pannenkoeken

Met name de pannenkoeken werden al snel hét succesnummer. 'Maar zo iets moet je ook onder de knie krijgen', zegt Pieter. 'Vertegenwoordigers van Koopmans Meelfabrieken hebben ons geleerd hoe we die pannenkoeken moesten bakken. Toen we in het allereerste weekend zo'n twintig pannenkoeken serveerden, waren we daar beretrots op.' Gauke vertelt nog een keer het verhaal dat ik in de loop der jaren al diverse keren had gehoord. 'Ik zal nooit weer vergeten dat we onze eerste pannenkoek voorzetten aan een Duitser die op het terras zat. Achter het gordijntje gluurde of die man ons baksel wel lustte. Toen hij echt zat te smikkelen, waren we ontzettend opgelucht. Het was ons gelukt!'

Dat terras wordt in het gesprek vaker genoemd als een heel belangrijk element. Bij mooi weer zorgt het voor extra aantrekkingskracht. 'We hebben wel eens meegemaakt,

te wachten of er een plaatsje vrijkwam op het terras.’ Steeds meer werd de horecavoorziening een belangrijke factor in het totale aanbod. ‘Het is allemaal met elkaar verweven. Je moet het zo zien: onze horeca kan niet zonder het museum, maar omgekeerd kan het museum ook niet zonder de faciliteiten die wij in de horeca bieden. Dat verhaal kun je ook over de winkel en het schilderwerk houden’, zo legt Pieter uit. Spontaan ontstonden door die combinatie ook de groepsbezoeken. ‘Eerst moet je ook leren hoe je daar mee moet omgaan. In het begin was je ’s nachts al vroeg wakker als het bezoek van een groepje in de agenda van de volgende dag stond.’ Het aanbod in het café-restaurant werd allengs ook vergroot. De broodjes van het begin maakten plaats voor een complete koffiemaaltijd met meerdere soorten brood. Ondernemers die busreizen organiseerden, kregen steeds meer Hindeloopen in hun vizier. Mijn gesprekspartners benadrukken in koor dat ze het nu heel gewoon vinden als er vóór in de zaak een bij elkaar horende groep zit en achterin een nog grotere groep. ‘En ik weet zeker dat we het maximale wat er in ons gezamenlijk aanbod zit nog niet uitgehaald hebben’, aldus de visie van Pieter.

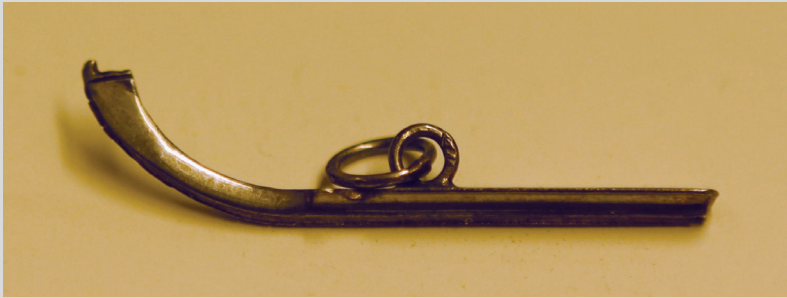
Hedman Bijlsma

FOTO-ALLERLEI.

Sippy Tigbelaar interviewt de Hindeloopers in 'De Friese Doorloper'. Rechts is Gauke Bootsma in zijn atelier bezig met een verflusje. En hierboven een ontmoeting met een oude bekende. De nu in Zuid-Afrika wonende Tiemen Groen - in de jaren zestig een absolute vedette bij het wielrennen - komt even bij Gauke buurten.

Nieuwe aanwinsten Nieuwe aanwinsten

Op zich is zo'n klein, zilveren schaatsje al een begerenswaardig object. Maar voor Gauke Bootsma heeft juist deze nieuwe aanwinst een extra dimensie. Het is immers een schaatsje van de voormalige ijsclub 'Knobbe' in Koudum. De Bootsma's hebben iets met die plaats en met die opgeheven vereniging. 'Mijn vrouw Gretha is opgegroeid in Café Spoorzicht in Koudum. Toen haar ouders dat pand verlieten, moesten wij de boel opruimen. Op zolder troffen we allemaal dingen van de Ijsclub 'Knobbe' aan. We hebben toen het papierspul geschonken aan de historische werkgroep in Koudum. De dingen die we hielden, vind je nu in het museum. Zoals dat vaandel, die foto's en de materiaal-kist', zo vertelt Gauke

Bootsma als we voor de vitrine met Knobbe-spullen staan.

De voormalige Ijsvereniging 'Knobbe' – opgericht in februari 1879 - werd vernoemd naar de 'zoo zeer van ouds beroemden Hardrijder' Harmen Roelofs Knobbe. Deze in Kolderwolde (en later in Oudega) wonende Knobbe was boer en veenbaas. In *De krant van toen* treffen we hem voor het eerst in 1838 aan als prijswinnaar in grote rijderijen. Hij is dan 34 jaar. Tien jaar later - bij een hardrijderij in januari 1848 in Sneek - kreeg Knobbe nog een 'klein geschenk' wegens 'zowel vroeger als heden betoonde blijken van vlugheid in het schaatsenrijden'. Enkele dagen eerder won de toen 44-jarige Knobbe in Heerenveen de eerste prijs van 80 gulden. We mogen dus aannemen dat hij zo'n jaar of tien in grote wedstrijden uitkwam. Op 52-jarige leeftijd overleed Knobbe in 1855. Maar bijna 25 jaar na zijn dood moet de naam van de hardrijder Harmen Roelofs Knobbe nog een begrip zijn geweest, anders had de ijsvereniging in Koudum nooit juist die naam aangenomen als clubnaam. (hb)

Het bestuur van de Ijsvereniging 'Knobbe', gefotografeerd op de Morra.

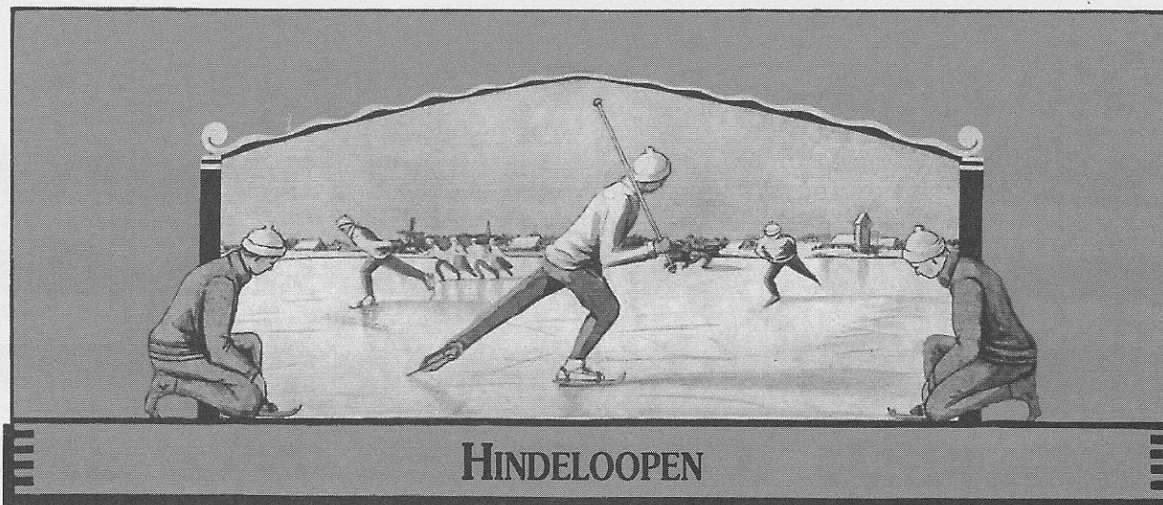
Een verrassende aanwinst aan het eind van het jaar. De Elfstedenkruisjes worden bij elke Tocht vervaardigd bij de Koninklijke Begeer. Een mal, die voor dat proces wordt gebruikt, werd aan het Eerste Friese Schaatsmuseum door een particulier te koop aangeboden. Gauke Bootsma greep die gelegenheid aan om zijn Elfstedencollectie met dit voorwerp uit te breiden. (hb)

colofon

Uitgave: Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum - 2013
 Samenstelling en redactie: Hedman Bijlsma en Gosse Blom
 Tekst: Hedman Bijlsma, Gosse Blom en Pieter Bult
 Foto's: Collectie Eerste Friese Schaatsmuseum, Hedman Bijlsma, Gosse Blom, Gert Buter en Bennie van der Weide
 Lay-out: Hedman Bijlsma en Wilson Numan
 Druk en afwerking: Boekenmaker.nl, Krommenie

© Copyright. Alle rechten voorbehouden. Overname van (delen van) artikelen en/of afbeeldingen uitsluitend met schriftelijke toestemming van de Stichting, c.q. de redactie, en alleen met uitdrukkelijke bronvermelding.

STICHTING VRIENDEN VAN HET EERSTE FRIESE SCHAATSMUSEUM

Het museum is in 1993 onderscheiden met de KNSB Van Helomaprijs, een waardering voor werkers buiten de ijsbaan.

GIFT/SCHENKING

Ook de Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum heeft te maken met beperkte financiële middelen om de jaarlijkse activiteiten in en rondom het schaatsmuseum draaiende te houden. Dit betekent dat er vaak een beroep moet worden gedaan op de inventiviteit van het Stichtingsbestuur.

In de afgelopen 25 jaar hebben diverse schaatsliefhebbers een spontane ondersteuning gegeven door het schenken en/of gratis in bruikleen stellen van allerlei verzamelingen/attributen.

Sinds 2010 is er naast het donateurschap (zie onderstaande gegevens) ook de mogelijkheid om een gift te storten op **Friesland Bank nummer 298319632** t.n.v. Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum. Daarmee kunnen activiteiten voorlopig weer worden gewaarborgd.

DONATEUR

De Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum stelt zich ten doel het Eerste Friese Schaatsmuseum met zijn unieke collectie - waarin o.a. opgenomen de Elfstedentochten-presentatie en de grootste schaatsverzameling ter wereld - te steunen.

Tussen de klúnsteiger bij de ingang van het museum tot en met de finishvlaggen bij de uitgang bevindt zich een bijzondere verzameling schaatsen; originele werkplaatsen voor houtbewerking; historische gegevens; winterdecors; een smederij en steeds wisselende exposities: van ijsplezier tot schoonrijden; van merentochten tot de technische ontwikkeling van de klapschaats.

Als donateur van de Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum heeft u tijdens de openingsuren - op vertoon van uw lidmaatschapskaart - altijd gratis toegang tot het museum. Bovendien is er jaarlijks een ledendag met interessante sprekers.

U ontvangt eenmaal per jaar onze Schaatsmuseum Kroniek.

Er zijn drie mogelijkheden om donateur te worden van de Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum:

Persoonlijk donateur	tegen een minimum bedrag van € 15,- per jaar
Gezinsdonateur	tegen een minimum bedrag van € 25,- per jaar
Bedrijfsdonateur	tegen een minimum bedrag van € 75,- per jaar

Anmelding: Stichting Vrienden van het Eerste Friese Schaatsmuseum

Kleine Weide 1-3, 8713 KZ Hindeloopen

Tel: 0514-521683

Fax: 0514-521218

Email: info@schaatsmuseum.nl

Website: www.schaatsmuseum.nl

Antwoordnummer 820, 8700 WD Hindeloopen (postzegel niet nodig)

**Eerste Friese
Schaatsmuseum
Kleine Weide 1-3
8713 KZ Hindeloopen
Tel. 0514 - 521683**

